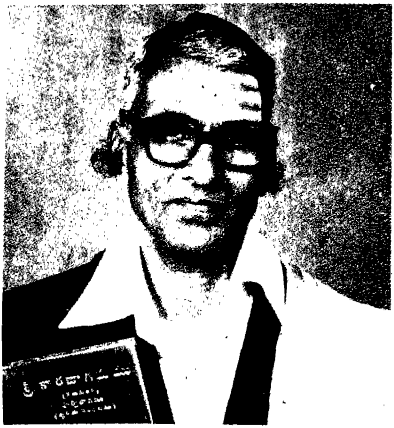
॥లింగ మధ్యే జగత్సర్వమ్॥

శ్లో॥ నవీర శైవ సదృశం - మతమస్తిజగత్త్రయె।
సర్వభోగప్రదంపుణ్యం - శివసాయుజ్యదాయకం॥
(సుప్రభేదాగమె)

శ్లో॥ నమో ఉగ్రస్వరూపాయ - నమో జిష్ణ్వాది శాత్రవే
దక్షయజ్ఞ వినాశాయ వీరభద్రాయతె నమః (స్వీర)



# వే. పండిత పెద్ద మఠం రాచవీరదేవర తీర్థ

ఆకాశవాణి ప్రసంగములు - 2వ భాగము

(తెలుగు - సంస్కృతము)

కొన్ని పత్రికా ప్రకటన లేఖలు

# కృతజ్ఞతాభివందనములు

అర్థించడముతోనే తమ తమ అమూల్యాభిప్రాయములను వ్రాసి యిచ్చిన డా॥ **శ్రీ బి. రామరాజు** (రిటైర్డు ఉస్మానియా యూనివర్సిటీ తెలుగు శాఖాధ్యక్షులు) గారికి, **శ్రీ కొట్రా మల్లికార్జున శర్మ** (అసిస్టెంటు డైరక్టరు, ఆకాశవాణి, హైదరాబాదు)గారికి మరియు ఓపికతో చాలా దినములు గడిచినను గ్రంథ ముద్రణలో విరివిగా తప్పులు లేకుండా శుద్ధముగా సర్వాంగ సుందరముగాను ముద్రించియిచ్చిన **శ్రీ ములుగు రాజేశ్వరరావుగారు**, బాగలింగంపల్లి గారికిని మరియు ముద్రణకు కొంత వరకు సహాకరించిన మిగతా నా మిత్రులకు నా హృదయపూర్వకమైన అభివందనములు.

ఇట్లు

గ్రంథకర్త

**పం. పెద్ద మఠము రాచవీర దేవర "తీర్థ"** ఎం.ఓ.ఎల్

3-3-139, కాచిగూడ, హైదరాబాదు - 500 027 (ఎ.పి.)

# మున్నుడి

ఆంధ్రప్రదేశ్మున ఒకప్పుడు ప్రఖ్యాతిగాంచిన సర్వశ్రేష్ఠమైన వీరశైవ ధర్మము నేడు ఎటు జూచినను దిన దినము క్షీణదశను జెందుచున్న దానిని గమనించి, ఈ పవిత్ర ధర్మమున జన్మించిన నాకు భరించరాని యావేదన హృదయ స్పందన గలుగడము చేత నా జన్మను సార్థక పరచుకొనుటకై నా యథాశక్తి సుమారు ఒక లక్ష వరకు నా సొంత డబ్బును వెచ్చించి శైవ, వీరశైవ ధర్మోన్నతిని కాంక్షిస్తూ కొన్ని ప్రాచీన గ్రంథములను బరిశీలించియు మరికొంత వరకు స్వకీయానుభవముచేతను వీరశైవ ధార్మిక సాహిత్య - సాంస్కృతిక గ్రంథములను రచించి సుమారు 25 గ్రంథములను అచ్చు వేయించియున్నాను. మరికొన్నింటిని అచ్చు వేయించవలసియున్నది, వాటిలో ఇరువదియెనిమిది ఆగమముల సారభూతమైన వీరశైవ ధర్మమునకేకైక మూలగ్రంథమైన జగద్గురు శ్రీ రేణుకాచార్యులవారు శ్రీ అగస్త్యమహర్షుల వారికి వీరశైవ సిద్ధాంతమును బోధించి ప్రప్రథమమున వీరశైవ ధర్మమును స్థాపించి శ్రీవారి భూలోకమున సిద్ధాంత శిఖామణి సంస్కృతము మరియు కన్నడములకు తెలుగు వ్యాఖ్యను వీరశైవ ధర్మోద్ధారకులైన శ్రీ బసవేశ్వరుల వారి కన్నడ వచనములకు తెలుగు సులభశైలితో సామాన్యులకును అర్థమగునట్లు తెలుగనువాదమును మరియు వీరశైవ ధర్మము యొక్క సూక్ష్మాతి సూక్ష్మ విచారములు గల శివయోగి శివాచార్య కవి విరచితమైన శతకత్రయము (భక్తి - జ్ఞాన వైరాగ్యం) కన్నడ పద్య గ్రంథమునకు తెలుగు వ్యాఖ్య వ్రాసి యున్నాను, దీనిని వీరశైవ ధర్మాభిమానులందరును జదివి తీరవలసినదే, ఏలనన ఇందులోని విషయములు చాలా చాల అత్రాతి విచిత్రములుగా ప్రతిపాదించబడియున్నవి, ఈ కవి శిరోమణి గ్రథిత సిద్ధాంతములు వినూత్న ఫక్కీలో నున్నవి. వాటిలోని వాస్తవ విషయములను వినించిన మనుషులెవరును కాదనక అంగీకరింతురని నా విశ్వాసము. విషయమునకు దగిన సులభైక బోధకములైన దృష్టాంతములతో ధార్మిక సిద్ధాంతములను నిర్మలమైన దర్పణములా విశదీకరించబడినది.

ఇందలి సూక్ష్మ విషయములు కన్నడ వాఙ్మయమున నుంట వలన ఆంధ్రుల కవగతము గాలేదని నా విచారము. అందుకుగాను బహుగ శ్రమించి ఈ గ్రంథములోని విషయములను తెనుగించాను.

ఇకపోతే మానవ శరీరము అస్థిరమైనది గనుక సర్వేంద్రియ పటుత్వము గలిగి జ్ఞానైక సాధ్యమైనప్పుడే ఇట్టి సాహిత్య సేవగా నితేదా సాంస్కృతిక సేవగాని మానవుడు జేయగలుగుతాడు. వృద్ధాప్యము తటస్థించి ఇంద్రియ లోపమేర్పడినప్పుడేమి చేయలేడు, కావున "యస్యకీర్తిః సజీవతి, సాహిత్య సేవ జేసిన వారుగాని శాశ్వత కార్యములను జేసినవారుగాని వారు మరణించినసుజరస్థాయిగా వారి కీర్తి ప్రతిష్ఠలు చెరగకుండా నిలచి యుండుటను ఈ వరకు మనకాదర్శపురుషులైన గ్రంధకర్తల మరియు సాంఘిక - సాంస్కృతికముగా దేశ సేవలో నర్పియమదులైన మహనీయుల పేర్లను వింటూనే ఉన్నాము. అందుచేత మానవ సమాజములోమనియున్నంత వరకేదో విధముగా తన శక్త్యానుసారముగా సమాజ సేవ యొనర్చుట మానవకర్తమై యున్నది. అందుకే ఒక మహాకవి ఈ విధముగా సెలవిచ్చాడు.

"వైదికం కర్మకురీహిత - జ్ఞానైక ఫలసాధనం

న కురాత్ప్రాశనీ వంకర్మ - వీరశైవః కదాచన, అని

వీరశైవుడైన వాడెల్లప్పుడు జ్ఞానైక ఫలసాధనమైన వైదిక కర్మనే ఆచరించాలి గాని, పశు కర్మము నాచరించవలదని సూటిగా జెప్పి సర్వ మానవులకుద్బోధించియున్నాడు, ఈ పై వాక్యము కేవలము వీరశైవులకే గాకుండా సమస్త మానవాళికిని వర్తిస్తుంది.

ఆ కారణమున నేను సమాజ శ్రేయోభిలాషినైనా యోపిన కొలది ఎవరిని ఆర్థికముగా నాశించక, యాచించక, నా యథాశక్తి యీ గ్రంథముల రూపమున, ఆకాశవాణి - దూరదర్శన్ మరియు పత్రికలలో లేఖల రూపమున "ఉడుతాభక్తితో, సేవ యొనర్చుచున్నాడను, మనీషులు, సహృదయతతో నా గ్రంథములను బఠించి ఇందు దొసగులను వదలి సూక్తులనే గ్రహింప ప్రార్థన.

ఇట్లు

గ్రంథకర్త

పం. పెద్ద మఠము రాచవీరదేవర తీర్థ ఎం.ఓ.ఎల్.

# అభిప్రాయము

భారతదేశంలోని ప్రతి మట్టికణం ఎంతో పవిత్రమైనది, ఈ నేలపై జన్మించినంతనే మనిషి సార్థకతను పొందుతాడు. పురాణాలలో, వేదాలలో సర్వోత్కృష్టమైన స్థానాన్ని కలిగినటువంటి శైవ మతంలో పుట్టడం ఆ భగవంతుని లీలా మహత్యమనే చెప్పాలి. ప్రతి వ్యక్తి ధర్మాన్ని ఆచరించడమే కాదు. సత్ భావనతో, ప్రతివారూ ధర్మాన్ని ఆచరించే విధంగా ప్రజలను చైతన్యవంతులను చేసి భగవదనుగ్రహాన్ని పొందే విధంగా తీర్చి దిద్దడం లోకంలోని జ్ఞాన సంపన్నులకే సాధ్యమవుతుంది. అటువంటి సంతతికి చెందిన శివశ్రీ పండిత పెద్దమఠం రాచవీరదేవర గారి సేవలు ఇటు సమాజానికి, జ్ఞాన విస్తరణకు వీరశైవ ధర్మ ప్రచారానికి, దేశానికి గొప్ప వ్యక్తులను అందించేందుకు పునాది నిచ్చే విద్యాదానంలో ఉపాధ్యాయునిగా ఆయన సేవలు చిరస్మరణీయం. గత 50 ఏళ్ళుగా వీరశైవమత ప్రచారానికి, వీరశైవ జాతి ధర్మాలను విస్తరింపచేయడానికి వారు చేసిన కృషి అపారం. అధర్మం, అన్యాయం పెరిగిన కలియుగంలో దైవ స్మరణ చేత మానవజాతి శాంతి సుఖాలను, మోక్షాన్ని పొందగలరని నిరూపిస్తూ అనేక సమావేశాల సభలలో ప్రసంగించి ప్రజా బాహుళ్యానికి తనదైన శైలిలో విడమరచి, విశదీకరించారు శ్రీ రాచవీర దేవర. ఇక వీరశైవ ధర్మ ప్రచారానికైతే వారు సందర్శించని ప్రాంతము ఈ రాష్ట్రంలో లేదనడం అతిశయోక్తి కాదు. తెలుగు, సంస్కృతం, కన్నడం మొదలైప భాషలలో అపారమైన జ్ఞాన సంపద కలిగిన పుస్తకాలను స్వయంగా ముద్రించి గొప్ప కీర్తిని ఆర్జించారు. ధర్మ ప్రచారానికి, పూర్వుల చరిత్ర పఠనానికి మరిన్ని గ్రంథాలు, కావ్యాలు రావలసిన ఆవశ్యకత ఉన్నది. వృద్ధాప్యంలో ఉండి కూడా వారు చేస్తున్న ధార్మిక సాహిత్య, సేవలకు ఆ పరమేశ్వరుడు ఎల్ల వేళలా అభయహస్తం ఇచ్చి ఆశీర్వదించాలని మనస్ఫూర్తిగా ఆకాంక్షిస్తున్నాను.

ఇట్లు

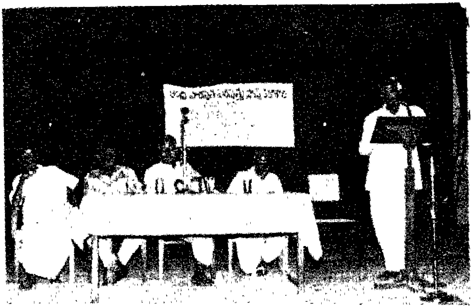
పగడాల శివప్రసాద్ బి.ఏ. (యల్.యల్.బి.)

సంయుక్త కార్యదర్శి, ఆంధ్రప్రదేశ్ వీరమహేశ్వర (జంగమ) మహాసభ

హైదరాబాద్ - 27 (ఆం.ప్ర.)

# విషయసూచిక





హైద్రాబాదు నగరము తిలక్‌రోడ్డు (బొగ్గుల కుంట) ఆంధ్ర సారస్వత
పరిషత్తు రజతోత్సవాల సందర్భాన ప్రాచ్యకళాశాల విద్యార్థుల
సంఘమునకు మొదటి బ్యాచ్ (ఎం.ఓ.ఎల్) అధ్యక్షులుగా నుండిన
హోదాతో నాటి సభకు అధ్యక్షపీఠమునవారు పి.ఎం.ఆర్. దేవరగారు.

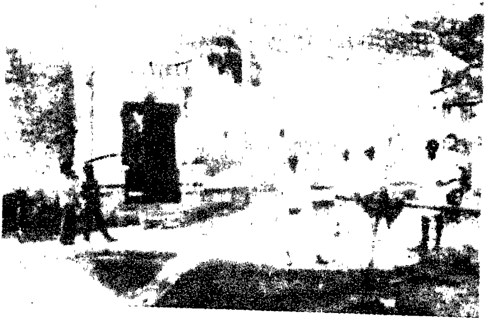
బెంగుళూరు వీరశైవ సాహిత్య పరిషత్తు వారాహ్వానించుకొని
పండిత మహాసభలో పి.ఎం.ఆర్.వి. దేవరగారిని
సన్మానించిన చిత్రములు





మెదక్‌జిల్లా సదాశివపేటతాలుక  పెద్దమఠములో శ్రీ మా.ని. విరూపాక్షానంద మహాస్వాములవారి,
శ్రీ చంద్రశేఖరస్వామి మరియు హలగూరు శ్రీ వీరభద్ర స్వాములవారి సమక్షములో పి.ఎం.ఆర్.వి. దేవరగారి
పుత్రద్వయం చి.బసవరాజదేవర, చి. ప్రభులింగదేవర మహేశ్వరకారణ సంస్కారములు జరిగినవి.





పం.పి.ఆర్.వి. దేవరగారి జన్మస్థానమగు మెదక్ జిల్లా జోగిపేట పెద్ద మఠము ముఖ ద్వారము ఎదుట శ్రీవారి మిత్రులతో (శ్రీ జి.సంగమేశ్వర్, శ్రీ రంగాలింగయ్యగుప్త, శ్రీ పి. నాగసంగప్ప పటేలు, బరహన్‌దిబ్బ గార్లతో)





బెంగుళూరు వీరశైవ సాహిత్య పరిషత్తు వారాహ్వానించుకొని

పండిత మహాసభలో పి.ఎం.ఆర్.వి. దేవరగారిని

సన్మానించిన చిత్రములు





బెంగుళూరు వీరశైవ సాహిత్య పరిషత్తు వారాహ్వానించుకొని పండిత మహాసభలో పి.ఎం.ఆర్.వి. దేవరగారిని సన్మానించిన చిత్రములు





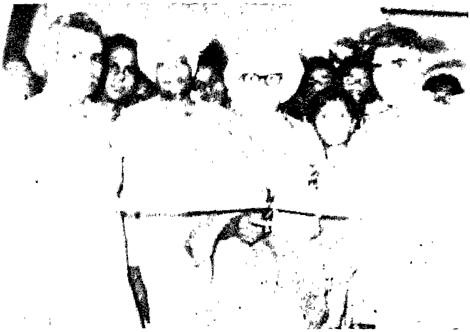


బి.హెచ్.ఇ.ల్లోని వీరశైవ సమాజమువారు జగద్గురు రేణుకాచార్యుల వారి
త్యుత్సవ సందర్భమున శ్రీ దేవరగారిని ఆహ్వానించుకొని సన్మానించిన చిత్రాలు





మెదక్‌జిల్లా సదాశివపేటతాలూక పెద్దపురములో శ్రీ మా.సి. విరూపాక్షానంద మహాస్వాములవారి,
శ్రీ చంద్రశేఖరస్వామి మరియు హాల్హారు శ్రీ వీరభద్ర స్వాములవారి సమక్షములో పి.ఎం.ఆర్.వి. దేవరగారి
పుత్రద్వయం వి.బసవరాజదేవర. వి. ప్రభులింగదేవర మహేశ్వరకారణ సంస్కారములు జరిగినవి.







ఆకాశవాణి ప్రసంగాలు మరియు కొన్ని పత్రికా ప్రకటన లేఖలు

సంపాదకులు : వే. పండిత పెద్ద మఠం రాచవీరదేవర "తీర్థ" ఎం.ఓఎల్

ప్రథమ ముద్రణ : జనవరి 1997

ప్రతులు : 500

వెల : రు. 100/-

ముద్రణ :

**MAGNET FEATURES**

HIG-2, B-5, F-5, Baghlingampally, Hyderabad.

Tel : 040 - 7610706

ప్రకాశకులు : వీరశైవ సాహిత్య భండారు

ప్రతులకు :

పం. రాచవీరదేవర "తీర్థ" ఎం.ఒ.ఎల్

డో.నెం. : 3-3-139, కాచిగూడ

నెహ్రూ హైస్కూలు వద్ద, హైదరాబాదు - 27.

# అంకితము



జననం : 24-4-1964 మరణం : 15-9-1994

కీ.శే. శ్రీ పెద్ద మఠం ప్రభులింగదేవర 28, వీరభద్రుని విషయ పరిశోధకులు తెలుగుశాఖ, ఉస్మానియా విశ్వ విద్యాలయం వంద సం॥ముల వయస్సులో సాధించే విజ్ఞాన ఆచార విచారములను కేవలము తన ఇరువది యెనిమిదవ సం॥ వయస్సులోనే సాధించి సఫలీకృత మనస్కుడై యకస్మాత్తుగా జరిగిన సంఘటనలో లింగైక్యులైన చి॥ ప్రభులింగ దేవరకు ఈ గ్రంథమును అంకితముగా సమర్పించుచున్నాను.

హైదరాబాదునగర సుల్తాన్‌బజారులోనున్న శ్రీకృష్ణదేవరాయాంధ్ర భాషా
నిలయంలో శ్రీ డా॥ బి. రామరాజుగారి అధ్యక్షతలో
వే.పం. శ్రీ పి.ఎం. రాచవీరదేవరగారికి 7-2-1997న జరిగిన సన్మాన సభ







7-2-1997 శుక్రవారంనాడు సా. 7గం.కు వే.పం. పెద్దమఠం రాచవీరదేవర తీర్థ
ఎం.ఎ ఎల్‌గారికి శ్రీకృష్ణ దేవరాయాంధ్ర భాషా నిలయంలో సన్మానము
జరిగినపుడు తీసిన ఫొటో . 1. ఆచార్య బి. రామరాజుగారు (రిటైర్డు) ఉ.యు.
2. ఎం. లింగయ్య స్వామిగారు, నిజాం కళాశాల. 3. ఎం.ఎల్. నర్సింహారావుగారు
గ్రంథాలయ గౌ.కార్యదర్శి, సుల్తాన్ బజార్ హైదరాబాదు (ఎ.పి.)



చి. పి. ప్రభులింగదేవర వివాహ సందర్భాన దిగిన చిత్రం



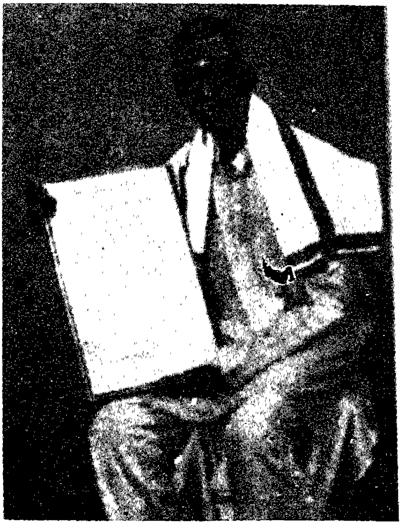
పం. పి. ఎం.ఆర్.దేవరగారి ఏకైక పుత్రి పి. శివరాణిగారు



కుమారి పి.ఎం.పి. శివరాణిగారు తన తరగతి
అత్యంత నేస్తురాలైన కుమారి విజయగారితో



పం. పి. ఎం.ఆర్ దేవరగారి జ్యేష్ఠ పుత్రుడు పి.ఎం. బసవరాజదేవర



సన్మాన పత్రముతో శ్రీవారు



పం. శ్రీ పి.ఎం.రాచవీరదేవరగారు



పం. శ్రీరాచవీర దేవరగారు విద్యార్థి దశలో కర్నాటక ప్రాంతం గుల్బర్గా జిల్లాలోని తాలూక యాదగిరి శంకర సంస్కృత కళాశాలలో తోటి విద్యార్థులతోను మరియు ప్రిన్సిపాలు పం. చంద్రశేఖర శాస్త్రిగారితోను మరియు శ్రీ. మ.ని. ప్ర. విరూపాక్షానంద మహస్వాముల వారితోను కలసి దిగిన పం. శ్రీ రాచవీర దేవరగారు - 1946.



పం. పి.ఎం.ఆర్.వి. దేవరగారు
తన మనుమడు
చి. నటరాజ దేవరతో

జగద్గురు 1008 కాశిజ్ఞాన సింహాసనాధీశులు శ్రీశ్రీశ్రీ డా॥ చంద్రశేఖర శివాచార్య మహాస్వాములవారు శ్రీ పం. పి.ఎం.ఆర్.వి. దేవరగారి కాచిగూడ హైద్రాబాదులోని వారి సొంత గృహమునకు విచ్చేసి వారిచేత పాదార్చన గైకొని పండిత దంపతులను సన్మానించిన చిత్రాలు





హైదరాబాదునగర సుల్తాన్‌బజారులోనున్న శ్రీకృష్ణదేవరాయాంధ్ర భాషా
నిలయంలో శ్రీ డా॥ బి. రామరాజుగారి అధ్యక్షతలో
వే.పం. శ్రీ పి.ఎం. రాచవీరదేవరగారికి 7-2-1997న జరిగిన సన్మాన సభ



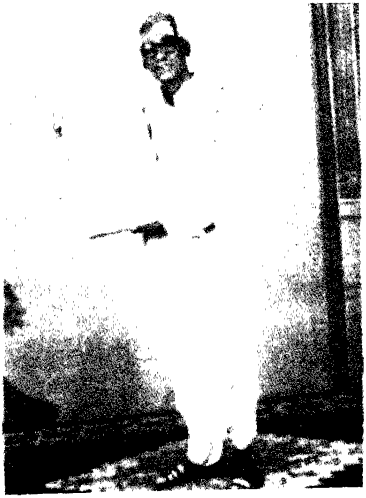




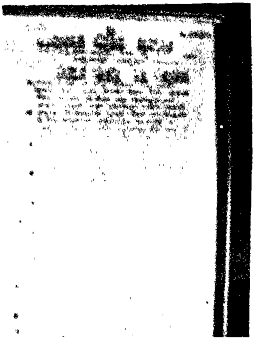
జోగిపేట పెద్ద మఠములో శ్రావణమాసంలో పురాణ సమాప్తి సందర్భమున
శ్రీవారి స్థానిక భక్తులు పాదార్చనగావించిన చిత్రము



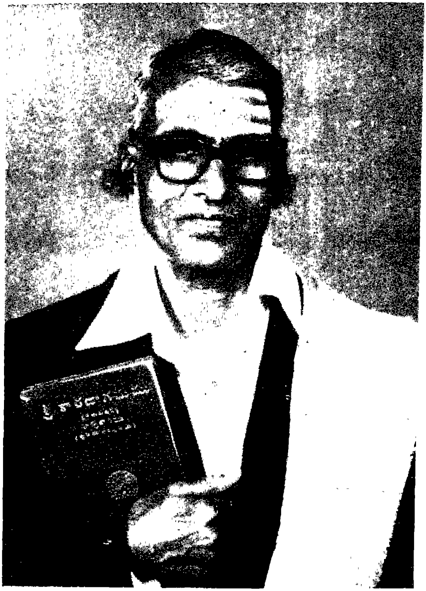
లింగైక్యులైన పి.ఎం. ప్రభులింగదేవర M.A., M.Phil. Ph.d (Sl.) గారి
జోగిపేట పెద్ద మఠమున వెలసిన సమాధి (15-9-1994)



వే. పం. శ్రీ రాచవిర దేవరగారికి హైదరాబాదులో ఆంధ్ర వీరశైవ మహాసభవారు స్థానిక కాచిగూడ వీరణ్ణ గుట్టపై జరిపిన శ్రీ బసవ జయంత్యుత్సవ సందర్భమున వీరశైవ సాహిత్య సార్వభౌమ అను బిరుదమునొసగి సన్మానించిన చిత్రము



ఆం.ప్ర. వీరశైవ మహాసభ, హైదరాబాదువారు ‘‘వీరశైవ సాహిత్య సార్వభౌమ అను బిరుదమిచ్చి సన్మానించిన చిత్రము



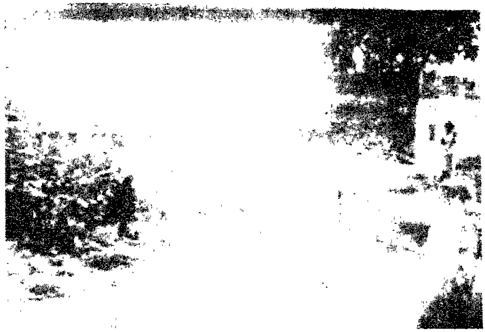
వే.పం. పెద్ద మఠము రాచవీర దేవర తీర్థ,

సం. కావ్య తీర్థ (కలకత్తా) ఎం.ఓ.ఎల్, హైదరాబాదు (పండితరత్న -
ధర్మ నిరత - వీరశైవ సాహిత్య సార్వభౌమ), సాహిత్య భూషణ, సాహిత్య
విశారద, వీరశైవ ఆగమ సాహిత్య చతుర, పుంభావ సరస్వతి,
ఆది - బిరుదాంచితులు, హైదరాబాదు






శ్రీ పొట్టి శ్రీరాములు తెలుగు విశ్వ విద్యాలయము వారు శ్రీ పాల్కురికి
సోమనాథ కవిగారి అష్ట శతమానోత్సవ సందర్భమున పాల్కురికి గ్రామ
మహాసభలో డా॥ సం॥ పెద్ద మఠం రాచవీరదేవరగారిని సన్మానించిన చిత్రములు



పం.పి.ఆర్.వి. దేవరగారి జన్మస్థానమగు మెదక్ జిల్లా జోగిపేట పెద్ద మఠము ముఖ ద్వారము ఎదుట శ్రీవారి మిత్రులతో (శ్రీ జి.సంగమేశ్వర్, శ్రీ రంగాలింగయ్యగుప్త, శ్రీ పి. నాగసంగప్ప పటేలు, బరహన్‌దిబ్బ గార్లతో)



జన్మభూమి మెదక్ జిల్లా జోగిపేట పెద్ద మఠములో శ్రావణమాసములో బసవ పురాణ ప్రవచనము గావించిన చిత్రము మహిళా సంఘము



జగద్గురు 1008 కాశిజ్ఞాన సింహాసనాధీశులు శ్రీశ్రీశ్రీ డా॥ చంద్రశేఖర
శివాచార్య మహాస్వాములవారు శ్రీ పం. పి.ఎం.ఆర్.వి. దేవరగారి కాచిగూడ
హైద్రాబాదులోని వారి సొంత గృహమునకు విచ్చేసి వారిచేత పాదార్చన
గైకొని పండిత దంపతులను సన్మానించిన చిత్రం

హైదరాబాదునగర సుల్తాన్‌బజారులోనున్న శ్రీకృష్ణదేవరాయాంధ్ర భాషా
నిలయంలో శ్రీ డా॥ బి. రామరాజుగారి అధ్యక్షతలో
వే.పం. శ్రీ పి.ఎం. రాచవీరదేవరగారికి 7-2-1997న జరిగిన సన్మాన సభ





హైదరాబాదునగర సుల్తాన్‌బజారులోనున్న శ్రీకృష్ణదేవరాయాంధ్ర భాషా నిలయంలో శ్రీ డా॥ బి. రామరాజుగారి అధ్యక్షతలో వే.పం. శ్రీ పి.ఎం. రాచవీరదేవరగారికి 7-2-1997న జరిగిన సన్మాన సభ





మెదక్‌జిల్లా సంగారెడ్డి "నాగార్జున కళాశాల"లో పం. దేవరగారు
సంస్కృతోపన్యాసకులుగా నియుక్తులైన చిత్రములు









శ్రీ పం. దేవరగారి అమృతోత్సవ సందర్భం బాగ్‌లింగంపల్లి వి.వి. హాస్టలులో బెంగుళూరు నుండి ప్రత్యేకంగా కాశి నుంచి విచ్చేసిన పండితులు, మహాస్వాములు, మిత్రులు అత్యంత వైభవోపేతముగా సన్మానముజరిగిన చిత్రము



పం. రాచవీర దేవరగారి గ్రంథాలయము

రికార్డింగ్ తేది : 19-7-1993 బ్రాడ్‌కాస్ట్ తేది: 24-7-93

# "కవేః కాలిదాసస్య దృశ్య కావ్యరచనాకౌశలమ్"

తతః సత్యవసరే గాంధర్వేణవిధినాశకుంతలాముద్వాహ్య, కతిపయవాసరాపగమేసతి ఋషిభిరనుజ్ఞాతః దుష్యంతః స్వనగరం ప్రతిజిగమిషః తస్యైశకుంతలాయై ఆత్మనః అంగులీయకందత్వా, ప్రియే! అత్రైకైకందివసేదివసేమదీయం నామాక్షరంగణయ!

యావదంతంగచ్ఛసితావత్ మదవరోధగృహ ప్రవేశం నేతాజనస్తవ సమీపముపైష్యతి, ఇత్యుక్త్వాస్వపురంచచాలదుష్యంతః!

ఇత్థంస్వపుర! స్థితోరాజాశకుంతలాంస్మరతినవా? గాంధర్వేణ విధినా? నివృత్తో వివాహః కణ్వస్యాభిమతోజాయేతనవా? ఇతిపర్యాకులయోః పుష్పావచయ వ్యాపృతయోః సత్యోః సఖ్యోః క్రోధభట్టారకో భగవాన్ దుర్వాసో ఉటజాంతికము పేత్యప్రాఘుణిక మాత్మానమా వేదయామాస! తదానీంఖలు హృదయ స్థితం భర్తారమనుస్మరంతీతత్ ధ్యానైకతానా శకుంలా ఋషేరాగమనం నాలక్షయత్! తేనచాత్మానమవమానితం మత్వాఋషిరసౌ "యమనన్యమనసా విచింతయంతీమాంతపోధనము పస్థితం నవేత్సి, సబోధితో2 పిసన్‌త్వాంనస్మరిష్యతి! ఇతితాంశప్త్వానిర్జగామ! ఇమంవ్యతికరం నిశమ్యానుసూయాసపదిముని ప్రసాదనాయప్రియంవదాం ప్రాహిణోత్! తథాచ భూయోభూయో2 నునీయమానోసౌ. "నమేవచనమన్య థాభవితుమర్హతి! కింత్వభిజ్ఞానా భరణదర్శనేనమదీయశాపోనివర్తి ష్యతే! ఇత్యభిధాయాంతర్దధే! శకుంతలా చేతః క్లేశభియాసఖ్యాః శాపవృత్తాంతమిమంతస్యైనకథయతాం!

అథప్రవాసనివృత్తః కణ్వో2 శరీరిణ్యావాచా శకుంతలాయాదుష్యంతేన సహ సంవృత్తం వృత్తమజ్ఞాసాత్! తతో వ్రీడావనత్రాందుహితరమా శ్లిష్యతత్కర్మాభినవంద! తాంచాపన్న సత్వాందృష్ట్వా, పతిగృహంప్రేషయితు కామస్తదీయ ప్రస్థానమంగలవిధి మాదిదేశ! గౌతమ్యాది జరతీభిరాశీర్వచన పూర్వకంనివర్తిత ప్రస్థానకౌతుకా సఖీకృత మంగల

సమూలం భనాచశకుంతలా కృతస్నానంతాతకణ్వాం నమశ్చక్రే! సచ కణ్వః- వత్సే!
"యయాతేరివశర్మిష్ఠా - భర్తుర్బహుమతాభవ!
సుతంత్వమపిసమ్రాజ్యం - సేవపూరూమవాప్నుహి!!
"యయాతేః శర్మిష్ఠేవ పత్యుర్బహుమతాభవ! ఇత్యాశిషమదాత్!

తతస్తామనురోధేన హుతాన్ వైతానాగ్నీన్ ప్రదక్షిణీకృత్య, వనదేవతాశ్చాభిప్రణమ్య, స్నేహవిక్లవేన తాతేన రుదతీభ్యాం వయస్యాభ్యాంచానుగమ్యమానాపదేపదేస్ఖలంతీ ప్రతస్థే! కణ్వో౽ప్యదకాంతంగత్వానముచితం రాజ్ఞే నందిన్య, శకుంతలామపి ప్రసంగోచితముపదిష్టవాన్ సఖ్యావపి "సఖీ! యదిసరాజా ప్రత్యభిజ్ఞానమంథరో భవేత్తతస్మై తన్నామాం కమంగులీయకందర్శయిష్యసి, ఇతి సందిదిశతుః!

అథానుసూయా ప్రియంవదాభ్యాం సహకణ్వాస్యాశ్రమంప్రతి పరావృత్తే సతిగౌతమీ శార్ఙ్గ రవాద్యాః సహశకుంతలయా హస్తినా పురాభిముఖం చేలుః!

శ్లో॥ ఏతాదృశస్యాస్య విఖ్యాతస్య నాటకస్య అథవా దృశ్యకావ్యస్య ప్రణే
తామహాకవికాలిదాసస్య విషయే౽ స్మిన్ కిల ప్రాచాంకవీనాం కథనానుసారం

"కావ్యేషునాటకం రమ్యం తత్ర శాకుంతలం వరం! తత్రాపిచతుర్థో౽ కః- తత్ర శ్లోకచతుష్టయం!! అధునాశ్లోక చతుష్టయస్య ఉదాహరణ మత్రస్తోకం పరిశీలయామః!

ఆ! నేపథ్యేఅతిథి పరిభావిని!

శ్లో॥ విచింతయంతీ యమనన్యమానసా
తపోధనం వేత్సినమాముపస్థితం!
స్మరిష్యతిత్వాంనసబోధితో౽పిసన్
కథాం ప్రమత్తః ప్రథమం కృతామివ!!?

ఋషిదుర్వాసః పరిభవం విభావ్యాన్ తదనురూపం ఫలం ప్రాప్య సీతి శాపవచనమాహ! అనన్యమనసాయం విచింతయంతీ తపోధనం మాముపస్థితం నవేత్సి,

స: ప్రమత్త: ప్రథమం కృతాంకథామవ బోధితో2 పిస్సన్త్వాంనస్మష్యతి! ఇతి శకుంతలాయా దుష్యంత చింతితందుర్వాస: క్రోధేతన్మూల్కేశాపేచహేతురితి విచింతయంతీత్యాదినా ప్రతీయ మానోవిప్రలంభ: ప్రాధాన్యేనవ్యజ్యతే కణ్వాశ్రమే ఆతిధ్యగ్రహణార్థమాగతో మహర్షి: దుర్వాస: అయమహంభో: ఇత్యాదినాస్వాగమనం నివేద్య కేనాపి తదాదరే నకృతే సతితత్రద్వారేదేశే నిషణ్ణాంశూన్య హృదయాం శకుంతలాం దృష్ట్వాస్వా దరాకరణాత్ కృద్ధసన్ ప్రాహ:! ఆ:! అతిధి తిరస్కారిణి! దుర్వృత్తే! ఏకాగ్రమనసాసతీయం పురుషంవిచింత యంతీ తవ సమీపము పస్థితం!! వయమహంభో: ఇత్యాదినా స్వాగమనం నివేదయంతం చిరసంచిత తపోరాసిమత ఏవనిగ్రహనుగ్రహ సమర్థంమాంనజానాసి! అనేన పాప్మనా ప్రమాదీ పురుష: పూర్వం స్వోక్తమపి పశ్చాద్యధా విస్మరతి, తథాసపురుష: స్వయంత్వాంస్మైవస్మరిష్యతి, తత్తల్లింగ దర్శనాదినా స్మారితో2 పినస్మరిష్యతి!!

అత్ర కణ్వమహర్షి: పునరప్యేవమాత్మన: నిర్వేదం దు:ఖం ప్రకటియతి

శ్లో॥ యాస్యత్యద్య శకుంతలేతి హృదయం సంస్పృష్ట
ముత్కంఠయా! కంఠస్తంభిత బాష్పవృత్తి కలుషశ్చిం
తాజడం దర్శనం! వైక్లవ్యంమమతావదీదృశమిదం స్నే
హాదరణ్యౌ కసా:ం పీడ్యం తెగృహిణ: కథంనుతన యా
విశ్లేషదు:ఖైర్నవై:!!

అథ శకుంతలాం పతిగృహం ప్రేషయిష్యన్ తద్విషయక స్నేహాతిశయాత్ విక్లవో మహర్షి: శకుంతలా ప్రస్థానమను సందధాన! ఆహ! అస్మిన్ దినె శకుంతలాపతి గృహంయాస్యతి, నతుయాతా, నత్విదానీనంయాతి, కింతు అద్యయాస్యతీత్యను సంధానమాత్రే ణైవ తదనుధ్యానేన తన్మయీ భూతంమే హృదయం తదీయ విరహ వేదనయా బాఢం సంస్పృష్టం! మమస్వరశ్చ ఆత్మనోవైక్లవ్య ప్రకాశనార్థమమంగల పరిహారార్థం చకథంచి దంతర్నిరుద్ధయా స్వరసత: ప్రవృత్తానాంభాష్పాణాం

ప్రవృత్యాగద్గదోజాత:! సమీహిత శకుంతలా పునర్దర్శనాప్తి ధ్యానేన మమచక్షుశ్చ పురోగత విషయగ్రహణా సమర్థం జాతం! జన్మన: ప్రభృతి తపస్తప్త్వా తపో వనే వర్తమానస్య నిర్మమస్య నిరీహస్యవనవాసినో మమయది ఈదృక్ అనిర్వచనీయం వైక్లవ్యంభవతి, తర్హిగృహస్థా: ప్రథమా విర్భూతై: స్వాత్మజా వియోగదు: ఖై:కేన ప్రకారేణ పీడ్యంతె! సప్రకారోదుర్జ్ఞెయ:! ఇతిభావ:!

కణ్వ:- భోభో సన్నిహిత దేవతాస్తపోవనతరవ:!

పాతుంన ప్రథమంవ్యవస్యతిజలం యుష్మాస్వపతేషుయా!

నాథత్తే ప్రియమండనాని పిభవతాం స్నేహేనయా పల్లవం!

ఆద్యేవ:- కుసుమ ప్రసూతి సమయేయస్యా భవత్యుత్సవ:!

సేయంయాతి శకుంతలా పతి గృహం సర్వైరనుజ్ఞాయాతాం!!

అథ ఆత్మానం వందిత్వా అగ్నీ ప్రదక్షిణీకృత్యపతిగృహం ప్రస్థాతుముద్య తాందుహితరం శకుంతలాం దృష్ట్వా మహర్షి: కణ్వ: పుత్రప్రాయాన్ తపోవనతరూన్ ఆ మంత్రయన్నాహ: హం, హెతపోవనదేవతా2 ధిష్ఠితాస్తరవ: యేయం భవతాం భగినీ శకుంతలా భవత్సు స్నేహాతిరేకేణ భవద్భ్యోజలదానాత్పూర్వంజల పానె మనో2 పినకరోతి, భవత: పాయిత్వేనయా ప్రత్యహంపయ: పిబతి! ముగ్ధ స్వభావానుసారేణ పుష్పంవాలం కార నిర్మాణే సకౌతు కస్పృహా2 పిభవత్సు స్నేహాతిశయవశాత్ పల్లవచ్ఛేదేనభవతాం ఐడాభవేదతిబుద్ధేవ అలంకార స్పృహాంబలాత్ దమయంతీభవతామేకమపిపల్ల వంనలునాతి! ప్రతిదినం పయోదానావసరె భవతాం వికాసోన్ముఖతాంనిరీక్షమాణాయా అత ఏ ఆద్యకుసుమ ప్రసూతి సమయం ప్రతీక్ష మాణాయా: తస్మిన్ సంపెన్నేయ స్యాదేవోత్సన పుత్రోత్సవాదివత్ మహోనుత్సవోభవతి! భవత్స్వేవం విధ స్నేహాతి శయ శాలినీ పతి గృహ ప్రస్థానవేషేణ భవత ఆ మంత్రయితుం భవతాంపుర: సముపస్థితా ఇయంభవతాం మమ చసుతరాం లాలనీయా శకుంతలా పతి గహంయాతి! అయమే వక్షణోముహూర్త:! తత్సర్వైర్భ వద్భి: సంభూయ నతు ప్రత్యేకం, కాల: సూక్ష్మ: అతో2స్యా:

పతిగృహ ప్రయాణ మనుగుణంశుసభాశీర్వచనవర్ధిత మనుమననం క్రీయంతాః

కణ్వః త్వమితః పతికులం గత్వా!

శ్లో॥ శుశ్రూషస్వగురూ న్కురు ప్రియసఖీ వృత్తిం సపత్నీ జనె

పత్యుర్విప్రకృతా2పిరోషణతయామాస్మ ప్రతీపంగమః!

భూయిష్టం భవదక్షిణా పరిజనే భాగ్యేష్వనుత్సేకినీ

యాంత్యేవం గృహిణీ పదంయువత యోవామాఃకులస్యాధయః

శకుంతలాంపతి గృహేవర్తన ప్రకారముపదిశన్మహర్షిః కణ్వఆహ:- వత్సే! శకుంతలే! త్వం ఇతో మత్సకాశాత్ ధర్మారణ్యాచ్చ ప్రతిష్ఠ మానాకతిపయైరహోభిః పతిగృహంగతా తత్ర వధూభావేనచ రంతీ ఇత్థం వర్తేథాః— శ్వశ్రూన్ శ్వశురంచ ప్రత్యహం పాద సంవాహన వ్యజనోద్ధుననాదినా పరిచరంతీ సర్వదాతేషామాశ్రయాభవ! తస్మిన్మహతి రాజకులే బహ్వాయః సపత్న్యో2 పిభవేయుః, తాసుసర్వాసు ప్రియసఖీ భావేనైవ వర్తేథాః మాత్సర్యం కదాపిమససిమాకురు! సపత్నీ రమణాదినా పత్యాఅపమానితాపి ఈర్షవశావర్తిని జాతుచిదపి పత్యుర్విరుద్ధాచరణం మాకురు! వివిధాధికారాధకృతేషు గూఢ చరభావేన పర ప్రేరితేష్వపి సర్వవిధేష్వం తః పురసేవకేషు అభీష్ఠ సంపాదనాదినా ఉపకార భారం జనయంతీతాన్ స్వాత్మని సశ్రద్ధా స్వానురాగిణఃస్వవశవర్తి సశ్చకురు, పరప్రేరితేషు అప్రమాదినీచభవ! స్వసౌగ్యాత్ మహాదేవీ పదలాభె పత్యుర్వల్ల భత్వేవాగర్వోత్సిక్తా భూత్వాపరాన్ నావమన్యేధాః! కథాచిత్ సపత్నీనాం సౌభాగ్యే సమున్నతే సతి అత్మనస్తదభావేన దుఃఖంనకురు! హర్ష విషాదయోశ్చిత్త వృత్తేః సమత్వం యథాన్స్థేలత్ తథాయతేథాః ఇత్థం కుర్వాణాః స్త్రియోస్మిన్ సంసారే గృహిణీ పదయోగ్యాః గృహిణీతి వ్యపదేశ యోగ్యాశ్చభవంతిః తాయే వగృహిణ్యః! ఏతత్ప్రతీపం కుర్వాణా ఇతరాః పునః పితృవంశస్య భర్తృవంశచదుర్యశోజనకత్వాత్ పీడాకారిణ్యోభవంతి! త్వంచ గురు శుశ్రూషణాదికుర్వాణా అచిరాదేవ పత్యుర్మహాదేవ పదం ప్రాప్స్యసి, ఇతి భావః!!

"కవే: కాలిదాసస్య దృశ్యకావ్యకౌశలమ్, కాలిదాసకృత ప్రసిద్ధ గ్రంధేషు శాకుంతలం నామదృశ్యకావ్యమ్ అతీవ రమణీయమ్ వర్తతే! అతయేవ

"కావ్యేషునాటకం రమ్యం - తత్ర శాకుంతలం వరమ్!

తత్రాపిచతుర్థోంకః-తత్ర శ్లోక చతుష్టయమ్!! ఇతి!!

యూరోపీయమహాకవయో2 పిశాకుంతలస్యానువాదమవలోక్య బాఢంవిముగ్ధాః సంతప్తత్ప్రశంసాయాంగాథా రచయంతిస్మ ఏతాదృశస్యాస్య త్రిలోకివిఖ్యాతస్య నాటకస్య ప్రణేతాభువన విఖ్యాతో భారత్యాః పుమావతారో2యం మహాకవిః కాలదాసః! యస్యవిషయేస్మిన్ కిలప్రాచాంకవీనాం

"పురాకవీనాంగణనా ప్రసంగే - కనిష్ఠికాధిష్ఠిత కాలిదాసః!

అద్యా పిత్తతుల్య కవేరభావాదనామి కాసార్థవతీబభూవ!!

విసర్గతాసునవా కన్య - కాలిదాసస్య సూక్తిషు

ప్రీతిర్మధురసార్ద్రాసు మంజరీష్వివజాయతే!!

సాకూతమధురకోమల విలాసినీకంఠకూజితప్రాయె!

శిక్షాసమయేపిముదే రతలీలాకాలిదాసోక్తీ!!

ఏవమాద్యాః సూక్తయః ప్రసిద్ధాస్సంతిః ఈదృశస్యాస్యమహాకవేరైతిహ్య విషయే బహవో బహుప్రకారైర్విప్రతిపద్యంతి మహాకవినాస్వయం స్వవిషయేకి మపినోపన్యసితం! తదీయ గ్రంథాంతర్గతైః ప్రమాణైర్బహవో గవేషకాబహువిధాం స్తత్సంభవకాలాన్ని రూపయంతి పరం తుత్సర్వమపి సందేహ గ్రస్తమేవ వయంతు మహాకవేః కాలిదాసస్య అగ్నిమిత్ర సమకాలికత్వం, అగ్ని మిత్రాత్కించిత్ పశ్చాద్భావిత్వం వాసం భావయామః! కిందేశ్యో సౌకవిరిత్య త్రాపిగవేషకాణాంనైకమత్యం! ఉజ్జయనీ మహాకాల మాలవాదేశక్షి2ప్రానదీ ప్రభృతి స్థలానాం సవిశేషం.

వర్ణనాన్మాల వీయో2యం కవిరితి కేచనాహుః! కుమార సంభవాదౌహిమవద్భాగస్య

సవిశేషం వర్ణనాత్ప్రతీయో యమిత్యన్యే ! వంగీయనవద్వీప ప్రాంతాంతర్గతో యమితి వంగీయా:! యథాతథా భవతు మాలవదేశే విశేషత: ఉజ్జయిన్యాం మహాకవినా చిరముషితమితితు సంభావయతుం శక్యం! సర్వజ్ఞత్వాత్తేన స్వగ్రంథేషు ప్రసంగాగతాని సర్వాణ్యపిస్థలాని సమ్యగ్వర్ణితాని! నైతావతాతస్య తద్దేశీయత్వం వక్తుం శక్యం!

కాలిదాసకృత ప్రసిద్ధా గ్రంథాస్తు :- 1. శాకుంతలం 2. విక్రమోర్వశీయం 3. మాలవికాగ్నిమిత్రం 4. రఘువంశం 5. కుమారసంభవం 6. మేఘదూతం, ఇత్యాది షట్ కాలి దాస ప్రణీతా యేవేతి. సర్వైష్టీకాకారై: ప్రాచీన గ్రంథ కారైరపి ప్రమాణీ క్రియంతె ఏకేనైన కాలిదాసేన ఏతేసర్వే2 పిప్రణీతా ఇతిచ సంభావ్యంతే! అపిచ సప్తమం ఋతు సంహారమపిపూర్వోక్త గ్రంథషట్క ప్రణేతు: కాలిదాసస్యైవరచనేతి రచనా పరిపాటి సామ్యమాకలయంతోవయం సంభావయామ: ప్రస్తుతమభిజ్ఞాన శాకుంతలంతుఆద్య షట్కగ్రంథేషు:, ప్రణేతు: ప్రథమస్య కాలిదాసస్య రచనాసుసర్వాతిశాయీతినిర్వసందేహం:

ప్రకృతనాటకోప వర్ణితం కథావస్తు శకుంతలోపాఖ్యానాత్మకం మహాభారతా దౌ ప్రసిద్ధం! తత్ర మహాభాంతీయే శకుంతలోపాఖ్యానెదుర్వాసశాపవృత్తాంతోనాస్తి రాజ్ఞాలజ్జా వశా దేవశకుంతలా ప్రత్యాఖ్యాతేతివర్ణితమస్తి! ముఖ్యనాయకస్య దోషమాచ్ఛాయితుకామేన మహాకవినా "అన్యథావా ప్రకల్పయేత్, ఇతిపీత్యాతదన్యథా కృతమితి సాహిత్యగ్రంథ కారా ఆమనంతి। పరంతుపద్మపురాణీయే స్వర్గ ఖండేయచ్ఛకుంతలో పాఖ్యానం వర్ణితమస్తి, తత్ర మహాకవి వర్ణిత కథావస్తు సమమేవ దుర్వాస: శా పవృత్తాం తాదికం సర్వమపివర్ణితం దృశ్యతే। ఏతేన కిమను మాతవ్యమితి వివేచకా: స్వయం నిశ్చిన్వంతు। అస్మాభి: పాఠకానాం సౌకర్యాయాస్మిన్ సంస్కరణేమహాభారతీయం పద్మపురాణీయంచ శకుంతలోపాఖ్యానం సంయోజితమస్తి!

అస్తు ప్రస్తుత విషయం ప్రతి విచారయామ: అత్రకవే: కాలిదాసస్య ప్రణీతం శాకుంతలం నామదృశ్య కావ్యే ఆత్మీయశిల్ప చాతుర్యమతీయ రమణీయత్వేనవర్ణితమస్తి!

దుష్యంత: యదామృగయా విహారార్థం మహర్షి కణ్వాశ్రమం ప్రాప్నోతి.

తదాత్రస్థితముని కన్యావేషధారిణీః శకుంతలాయా నిర్వచనీయం శరీర సౌందర్యం విలోక్య ఆత్మని హృదయే ఏవంచింతయతి ఇదం దృశ్యంకిలద్వితీయాంకె దశమశ్లోకే ఏవం నిరూపయతి!

శ్లో॥ అనాఘ్రాతంపుష్పం కిసలయమలూనంకరరుహైః!

రనావిద్ధంరత్నం మధునవమనాస్వాదితరసం!

అఖండం పుణ్యానాం ఫలమివచతద్రూ పమనఘం!

నజానేభోక్తారంకమిహసముపస్థాస్యతివిధి : ॥ 20 ॥

ఏవం శకుంతలాయాలోకోత్తరం సారసౌందర్యం విచింతయన్ సః దుష్యంతః ఆత్మనస్తల్లాభః సంభవేన్నవా, ఇతి సందిహానో రాజా నర్మసచివం ఏవం వదతి సఖే! మాధవ్య! శకుంతలాంతాం దృష్ట్వా ఇదమహంచింతయామి యత్ ఆరామె పూర్ణ తయావికసిత పికేనా ప్యనాఘ్రాతత్వాలేశతో ప్యనుచ్ఛిష్ట సౌరభ సంభారం పుష్పం, యథా నఖైర్ వృతాదత్రోటి తమశోకకినలయం, యథావేధ కౌటిల్యాలది దోష రహితం ఆధారితపూర్వం హీరకాది రత్న యుక్తం ముక్తాదామ, యథా అనాస్వాది తరసంసద్యః సంగృహీతమ నుచ్ఛిష్టం క్షౌద్రంమధు, యథావాలేశతోప్యభుక్త పరిపాకం బహువిధ సుకృతానాం ఫలమ్, తథైవ సర్వథా నిరవద్యం మనోజ్ఞతమం పురుష ప్రత్యాసత్యాభావేన సర్వాత్మనా అక్లేశితతత్తదంగ లావణ్యాం రసపరిపూర్ణం పూర్ణ వికాసం తస్యారూపమస్తి! తథా విధస్య తస్యభోక్తా2 పితత్తా దృశరూప నిర్మాణ కుశలేన విధినాయోగ్య యైవ కశ్చిత్ నిర్మితః స్యాదేవ! కఃసః? అహం వా, అన్యో వా, నజానే! దుర్జ్ఞేయానిఖలు విధేర్విలసితాని, ఇతిభావః అపిచ శ్యామంతాంతస్యాం లౌకిక సౌంద ర్యం ప్రతిః

శ్లో!! చిత్రేనివేశ్య పరికల్పిత సత్వయోగా

రూపోచ్చయేన మనసావిధినా కృతాను

స్త్రీరత్న సృష్టిరపరా ప్రతిభాతిసామే

ధాతుర్విభుత్వ మనుచింత్యవపుశ్చతస్యాః ॥9॥

శకుంతలారూపస్యా లౌకికత్వం విలోక్యరాజావర్ణయన్ ఏవం కథయతి। హేమిత్ర వసంత। తస్యా అంగప్రత్యంగవర్ణనంతు దుఃసాధ్యమేవ। నచతేన। వస్తుయాథా త్మ్య ప్రతిపత్తిః స్యాత్! ఏతావదేవ కథ యితుంశక్యతే, యత్ బ్రహ్మణో2 ద్యయావత్ దృశ్యమానం నిర్మాణ కౌశలం, తదతిశాయి శకుంతలా శరీరంచవిచింత్య బ్రహ్మణా పరమాదర్శ నిర్మిత్సయా సాధారణ సర్గ ప్రకార ప్రభిన్నేన ప్రకారేణ కరపరామర్శ క్లేశ పరిజిహీర్షయా కేవలం మన సైవ కరణేన, పంచభూతేస్త్రీ జాడ్య కాఠిన్యాదిదోష దర్శనేన కేవలం సౌందర్య సారేణైవోపాదానేనా ఏషా స్త్రైవకాపిపర మాదర్శభూతాస్త్రే సృష్టా! వర్ణనాతీతం తస్యా! సౌందర్యం!! ఇతి భావః ॥9॥ పునరప్యవధార్య తాం అస్యాః లౌకిక ప్రవర్తనం చేష్టాః

శ్లో॥ దర్భాకురేణ చరణః క్షత ఇత్యకాండె

తన్విస్థితాకతిచిదేవపదాని గత్వా

ఆసీద్వివృత్తవదనాచవిమోచయంతీ

శాఖాసువల్కలమసక్తమపి ద్రుమాణాం!!

అత్ర అకాండే ఇతికథనేన దర్భరహితే2 పితస్మిన్ దేశే అదృశ్యమా నేన దర్భాంకురేణ చరణస్య క్షతత్వమ భిధాయ ధార్భాంకురోద్ధరణ వ్యాజేనగతౌవిలంబః ఏవమెవద్రుమాణాం శాఖాసువస్తు తో2 ఆసక్తమపి వల్కలస్య వేదనాది పరిహారపురస్సరం మోచన వ్యాపారభినయనాత్ గతౌ క్రియమాణోవిలంబః శకుంతలాయా రాజదర్శనౌత్సుక్యం తద్దేతుం ప్రేమాతిశయంచ సూచయతి। తథావస్థాయాస్తస్యాః స్థితిర్దర్శనంచ ప్రకృష్టరాగాను భావౌ! అత్రశకుంతలాయా రాజవిషయకః ప్రేమాస్ఫుటీకృతః!!

ఆత్మనః శకుంతలానురాగం ప్రచ్ఛాదయన్ శకుంతలాయాం స్వాభిలాషా నర్హత్వంచ సమర్థయన్ రాజావిదూషకం ప్రత్యేవమాహః హేసఖే! మాధవ్య! శకుంతలానురాగ

కథాదికం యన్మయాపూర్వ ప్రస్తుత మాసీత్, తత్సర్వం పరిహాసోక్తమేవ, త్వమేవతా వద్విచారయః లోకోత్తర సౌందర్య శాలినీనాం నానావైదగ్ధ కుశలానామంతః పురయువతీనాంభోక్తారః స్వయమనేక రాజోపచారాభ్యస్తారసికోత్తం సావయంక్వ? ఉత్పత్తి సమనంతరమేవ పితృభ్యాం వనె పరిత్యక్తో మహర్షిణాంకణ్వేనధర్మబుద్ధ్యా స్వకుటీర మానీయ స్వాశ్రమ స్థైర్ హరిణశాబకైః సహ సంవర్ధితః అరణ్యక వృత్తిః సర్వథా కామకలానభిజ్ఞో వేషభూషాది శూన్యోగ్రామ్యః శకుంతలా రూపోజనః క్వ?ఆవయోః సామానాధికరణ్యం స్వప్నే2 పికిం సంభావయితుం శక్యతే? తస్మాత్సర్వమేతత్2 పరిహాసోక్తమేవ, నయథార్థమితి మత్వా మనసోనిస్సారయ, ఇతిభావః

శ్లో॥ క్వవయం క్వపరోక్ష మన్మథో మృగశాబైః సమమేధితో జనః
పరిహాసవిజల్పితంసఖే! పరమార్థేన నగృహ్యతాం వచః!!

ఏవం రాజోక్తి మా కర్ణ్యవిదూషకః అపిభవదు2 అం (18)2: ఉక్తమేవ అనుమన్యే ఇతికథయతి!

పునరపి రాజాదుష్యంతః తస్యాంశకుంతలాయాంసంలగ్నమనస్కః:

శ్లో॥ జానేతపసోవీర్యం సాబాలాపరవతీతిమే విదితం!
అలమస్మిన్మితతో హృదయం తథాపినేదం నివర్తయితుం!! (తృ.అం.శ్లో2)

మిత్రం విదూషకమాను యాత్రికైఃసహనగరం సంప్రేష్యఋషిప్రస్తుతయాగ విఘ్నాంశ్చనివార్యఋషి భిర్విశ్రామార్థమాదిష్టో రాజారహసిశకుంతలామేవానుధ్యాయన్ మదనానలజ్వాలా వలీఢ చేతాః సద్యః ప్రియా ప్రాప్త్యుపాయం విమృశ్యన్నపి నాధిగచ్ఛన్ సోత్కంఠం శకుంతలా విషయేవిమృశతి.

శకుంతలా విరహేణ సాతిశయం క్లిశ్నన్ సోన్మాదఇవ శిథిలవివేకః సన్ చంద్రం కామం చోపాలం భమ్యా రాజా తయోః కామిజనాతి సంధాతృత్వం సమర్థయన్నా

శ్లో॥ తవకుసుమ శరత్వం శీతర స్మిత్వమిందో
ర్ద్వయమిదమయదార్థం దృశ్యతేమద్విధేషు!

విస్పృజతిహిమగర్భైరగ్ని మిందుర్మయూఖై:
స్త్వమపికుసుమబాణాన్ వజ్ర సారీకరోషి!! శ్లో. 3 (త్వ.అం)

భోకుసుమాయుధ! కామ! ముధైవ త్వంపుష్ప బాణ ఇత్యుచ్యసే। కించచంద్రోప్య సావృథైవ శీతరస్మిత్యుచ్యతే! యువయో: పుష్పశరత్వశీతకర్మిత్వేమ ద్విధేషు విరహిషు బాధం విపరీతార్థే ఏవ ప్రతీయతే!యద్య సౌచంద్ర: శీతరస్మి:, కథం తర్హిమయూఖైరగ్నిం వర్షతి? ఇతి మన్యే హిమగర్భా అంత: ప్రచ్ఛన్నాగ్నయో2 స్య మయూఖా: సంతి ఏవమేవ హేకామత్వం బహిర్దృష్ట్యా కుసుమాత్మకానపిస్వాన్...దశవర్తీ తీక్షాన్ మర్మచ్ఛిదా: కురుషే! ఇత్థం యువాభ్యాం సరల: కామిజనో2తి సంధీయతే. ఇతి భావ:

"శివం భూయాత్

పం॥ పెద్దమఠము రాచవీరదేవర "తీర్థ" (ఎమ్.ఓ.ఎల్.)

❁ ❁ ❁ ❁ ❁

రికార్డింగ్ తేది 16-3-1992 బ్రాడ్‌కాస్ట్ తేది: 20-3-92

హైదరాబాద్ ఆకాశవాణి ప్రసంగం

# "బాణ కవే: కావ్యస్యౌచిత్యం"

(గద్యంకవీనాం నికషం వదంతె)

కవే: కావ్యకౌశలం గద్యేనైవ పూర్ణతయా పరీక్షత ఇతిహి సర్వథా సత్యం! పద్యంహ్యేక చరణస్యాపి సౌందర్యేణ సంవహత్యేవ కామప్యభిఖ్యాం! కింతు గద్యం సర్వత: సౌందర్యం వినానిజరచయితు: ప్రదదాతి పాండిత్య పరిచయమనాయాసాదేవ కించ పద్యేఛం దబంధానురోధేన స్వచ్ఛంధ మభిరుచిత శబ్దశయ్యా యధావన్ని ర్వాహ ఇతుం సుశకా! కింతు గ్రద్యేనాయం ప్రతిబంధ! అత్రహి యథాస్థల వినివేశితై ర్శోక్తికానుకారిభి: ప్రసన్నమధురై: పదైరిహరచన నిజభావోద్గార: సహృదయానాంహ్మాది సుకరతయా,

స్థాపయితుం శక్యోయదిహి కాప్యసామగ్రి దారిద్ర్యం నపుర: ప్రతిబంధకం భవతి, పద్యేచంద్రసో2 నురోధెన కల్పనాయా: శరీరం బలాదేవ22 కుంచనీయంభవతి! పుర: ప్రదృశ్యమానే 2 పిహివిస్తృతెకల్పనాంగణే, ఛంద: ప్రతిబంధవశాత్వం గుక్రియతె కవిరయం! గద్యేతు హృదయోత్థితంకల్పనోద్గారం యథామనోరథ మవికృతరూపేణైవ ప్రకటయితుం నాంతరాయ: కశ్చిత్!

పద్యేహినియతాక్షరబంధే నోత్పాదితా సంగీతానుగామినీ కాపి గతిర్నిభృత తరముత్పాదయతి మాధుర్యం మానస ఏవహి మనాగ్ భావశైధిల్యే2 పి శ్లోక: శ్లోకో యముపయాతి! గద్యంతు పునరనానిసెత భావమాధుర్యం పురయేవ నయతి కార్పణ్యం కవే: (పదాంతానుప్రాస) (తుక - కాపియా) సాపేవనందసితు నిబద్ధార్థ నిర్వాహిమనే నయస్య క్యేస్యచిత్కవే: కావ్యం!తత్ర హ్యనుప్రసా పరకశోబలాదేవస్యాభిప్రేతమర్థం విరూపయత్తి। అప్రచలిత శబబంధేన లాంచయతివా వదబంధమాత్మీయం అతీవివా2క్షరాణాం "రలయోర్డలయెశ్చైవ శషయోర్బవయోస్తథా"

శ్లో॥ అపిమాషం మషంకుర్యాచ్ఛందోభంగం।

నకారయేత్, ఇత్యాదికింవదంతిచ॥

ఇత్యాది విరూపకరణం కవి సంప్రదాయెనా2ప్యనుమతమేతస్మిన్ ! ఏవంవిధే ఛందసి వివశతయాపి విరూడేపివైగుణ్యే సమాలోచక పుంగవస్యాపి మనోమనాగ్మార్ద వముపయాత్యేవ! భవతిచకశ్చిదవదేశ: కవేరపి స్వకీయమాసక్తి గోపయితుం! కింతుగద్యేకించిదప్యపద్యే పద్య సంఘటితే నిర్వచన మభ్యుపగన్యాం భవతి స్యైమైవ స్థూలతా! పాశక్రీడాయాం పరాజిత: ప్రమాదమాత్మీయంపాశకానా ముపరినిహితయితు మాసాదయత్యవసరం! పరం' బుద్ధిబలం (శతరంజి) క్రీడాయాం విజితస్యక: స్యాదపదేశో2న్య:?అతఏవగద్యగుంఫ: పూర్ణపరినిష్ఠి తస్యేవ కవే: కార్యమిత్యధిగంత వ్యంభవతి! గద్యేహి స్వచ్ఛదర్పణ ఇవా2 వికలం ప్రతిఫలితావిభాతి ఇతు: ప్రతిభా!తతేవహి చిరాత్ప్రసిద్ధం కవిగోష్ఠ్యాం గద్యం కవీనాం నికషంనిగద్యతే"భారతీయకవీనాం

సర్వేవిదితే2పిసామర్థే సంస్కృతసాహిత్యమిదం గద్యకావ్యై ర్వ్యాయస్తరాం శూన్యమితి ప్రత్యక్ష మీక్షతే2స్మాభి:! ప్రసిద్ధాయేసారం భగవతోవాల్మీకేర్యదైవ సేయాం చంధోబంధరీతి ర్లోకే2స్మిన్ ప్రస్రుతా, తదైవాస్యామాధుర్య ప్రభావస్తధా కవిషు బద్ధాస్పదోబభూవవా యధా గద్యగుంప: శనైశనైర్విరలతా మహాపవరాక:! పద్యబంధ శ్చావస్యకతాతో2 పంధికమాసా దయామాసప్రసారం! నాట్యం, గీతం, వాదిత్రం, కావ్యం, కోష: ఆయుర్వేద:, ఇతిహాస: పురాణం, ధర్మ: దర్శనం, ఏతదాదిషుసర్వత్ర పద్యబంధస్యైవ ప్రసారోబభూవ!

కింబహునా - ఏకమేకంచ మిలితాద్వై భవత ఇతిహి గణితశాస్త్రమపి పద్యబద్ధమేవా2 త్రాభిర్వ్యాభత్! పద్యకవితా యామాదకతా భారతమాత స్యవాతావరణేతథా ధృఢతయా వ్యాప్తాభూత్! యథావ్యతీతే2 పిబహుతిధి సమయే మేధో2నౌనాస్మాకం మస్తిష్కాద పయాతి: అధునాపిహి పద్యానాం ప్రవాహ ప్రకామం ప్రస్రుతో విలోక్యతే, కామం తాని పద్యని పదభాసాన్యేవ భవేయు: పరం గద్యనిషిద్యాయాం నాస్మాకం మనోరమతె! యానికిల గద్యకావ్యాని నిర్మితాని తాన్యపి పద్యమయాని కృత్యామన్యే ప్రమాదపరిశోధన మివ క్రియతె2 స్మాభి:! అతఏవహి కాదంబర్యామపి "పద్యకాదంబరీ" నామ్నాపున: సంస్కరణం పునర్జన్మవా భవతి! శ్లోకబద్ధం దశకుమారచరితమా విర్భూతమేవ పురాజయపురాత్! అన్యత్కిం, యాసిద్ధాంత కౌముదీ స్వచ్ఛందగతినాగద్యేన నిబద్ధాప్యం తేవా సినాంయథా గతా నభవతి ! నాగేశాద్యే: ప్రగాఢ పండితాయాం వీకాశతైస్తుంది లయంతో 2పినతృప్యంతి నైవ పున: పద్యబంధ్యే ప్రసాదకవి చక్రవర్తి మహోదయేన ప్రకటయితుమ్యతేముసక్రాంతా "సుప్రభాత' ' పత్రేదృష్టాపురా నిగడయితుంకామ్యతే తెఇతి కింమ్యానాస్మాకం పద్యభక్తి:

సంస్కృత భాషాయాం గద్యసాహిత్యం నాసీదితితునకథందిద్వక్తుం శక్యతె ! సంహితా బ్రాహ్మణవాద్య కాలాదేవా2 స్యేథవోనామ! సూత్రభాష్యాణాంకాలేతు ప్రాచుర్య మవిలేదత గద్యలేఖ ఏవ! కింతు సౌశైందానిక ప్రవాహ న్వసరత్, సకావ్యసౌందర్యం! తత: పక్షధర మిత్రర్శని గదాధర భాణాచార్యాదీనామనంతరం సముజ్బంభమాణె శాస్త్రార్థయుగె2 వచ్చేదకతా: సమాసాచ్ఛన్న పదగుచ్ఛకాదే క్తారేవా2 చాద్యత సంస్కృత గద్యాంగణమిదం! నకేవలం తర్కశాస్త్రయా ఏవ, వ్యాకరణాదీనామపిగ్రంధాస్తేఏవ వీరవేషం: పురాప్రాదుర

భవేన్మహాభారత సంబద్ధాత్ గద్యభాగాత్, మహాభాష్యైదృష్టేభ్య: "వాసవదత్తా", సుమనోత్తరా, భైమరథ్ ఇత్యాది కథా22 ఖ్యాయికా నామభ్యశ్చబహో: కాలాత్పూర్వమేవ యద్యపిగద్యకావ్యానాం ప్రాదుర్భాతి రనుమాతుం శక్యాకింతు సాహిత్య నియమానుసారే సర్వవిదిత స్తద్వికాసోదండి పండితా దేవ ప్రార్యంభ్యతే! ఏవంతు క్రిష్టజన్మత: పూర్వం శతకద్వయ మారభ్య ఖ్రీస్తీయషష్ఠ శతకప్యతముపలబేమ శిలాలఖేష్యపి కావ్యశైలి భుక్తాని గద్యాని ప్రాప్యంతెకింతు గద్య కావ్యానాంవ్యవస్థితం రూపందండి కవిరేవ ప్రారభ్యత ఇతి వక్తవ్యమాపతతి!!

# 'దండి'

కవిర్దండీ దశకుమార చరితంనామ గద్యకావ్యం నిర్మమౌ, యద్ది సర్వత్ర సుప్రసిద్ధం నాత్మపరిచయమపేక్షతె! భాణభట్టస్య కాదంబర్యాం పద మాధుర్యే వర్ణనా చాతుర్యే సత్య పి, విశేషణానాం బాహుల్యాత్ సుదీర్ఘ దీర్ఘవర్ణనా22టోపై: కథాంశే వ్యాఘాతో భవతీతి బహునాం కథనం! దశకుమార చరితేన తథా! పరమత్ర కథానామత్యంత మేవాధిక్యం యేనోహతాసాం మన: స్థిరీ కరణమత్యంతం కఠినం! దండిన: పదలాలిత్య మపి బహునాం మతె ప్రసిద్ధం (ఏతద్విషయే పరస్తాదాలోచ్యేత) అయంహి అనుమానత: ఖ్రీష్ఠ షష్ఠశతాబ్దామజాయత!.

# సుబంధు:

ఏతస్య కించిదేవా2 నంతరం సుబంధుర్వాసవదత్తాంనామ "కథాం" నిబబంధ యాహిపదేపదే శ్లేష యమకాదిభిర్విభూషితా! అత్రహి శబ్దచమత్కార: కామం భవేత్పరం విచార మార్మికతయా మర్థస్యౌచిత్యం బహుత్రైవ విస్ఖలతి! శబ్దాలంకారనిర్వాహేనిమీతిత నయనో గ్రంథకృత్ కథా గతాసామర్ధ్యానామౌచిత్యోల్లంఘన మపి నాపేక్షతె! కథాపి నకించిత్! పరస్పరం స్వప్నే కయంతౌ నాయికా నాయకౌమిథో2 నురజ్యత: తదనంతరం మిత్ర సహచరో నాయకో2 న్విష్యన్నాయి కామవాప్నోతి! సకథాయామాకర్షకం కించిద్వైచిత్ర్యం! ఏకస్మిన్ పృష్టయేవ సర్వాపి కథాసమాపయితుం శక్యతే కేవలం

శబ్దధాతుర్యేణైవ గ్రంథాభోగ: పూరిత: కవినా! కింతునేత: పూర్వమేవం విధ శైలిభుక్తం కించిదపి కథా కావ్యమాసీదితి భూయసీ ప్రశంసాసమ భూత్సాహిత్యే! ఏతస్యసమయ: క్రీష్ట శతకాదుత్తరం సప్తమ శతకస్యప్రథమ: పాద:। యతోహివాసవదత్తా వర్ణనే న్యాయస్థితిమివ ఉద్యోతకరస్వరూపాం, బౌద్ధ సంగతిమివ అలంకారభూషితాం ..... వాసవదత్తాందదర్శ, ఇతివాక్యముపలభ్యతే! అత్రహిన్యాయమూర్తిక కారఉద్యోత కరాచార్య:, ప్రసిద్ధో బౌద్ధనైయ్యాయికోధర్మకీర్తి శ్చాపి నిర్దిష్టోస్తి అనయో: సమయ: కృష్టస్య షష్ఠం శతకమేవైతి హాసై: స్వికత:। అతయేవసప్తమశతకస్యాదిభాగఏవ సుబంధుర్జాత ఇతిసామంజస్యేనోపపద్యతే॥

పం. పెద్దమఠం రాచవీరదేవర తీర్థ(యం.ఓ.యల్)

ఇం.నెం. 3.3.139, కాచిగూడ, హైదరాబాద్.

❁ ❁ ❁ ❁ ❁

రికార్డింగు తేదీ : 29.9.1995 ప్రసారణ తేదీ : 7.10.1995

# రామాయణ మహాభారతయో: అన్యోన్య సంబంధ: పరిమాణమ్:।

అథ సాంప్రతికస్య, మహాభారతస్య పరిమాణం ఈల్యడస్య (ILIAD)ఒడిస్సా: (odyssey) చసంయుక్తాత్, పరిమాణాత్, సప్తగుణంఖలు అస్తి। రామాయణస్యచ పరిమాణం మహాభారతస్య చతుర్థమ్ । ఆధునికం మహాభారతం, ప్రకృతస్య సముపబృంహితం రూపం ఇతి ఆవేదితమేవపురా, మైకడానల్ మతేన ,ప్రకృతే 8800 పద్యాని బభూవు: చింతామణి వినాయక వైద్య పండితైశ్చ "అన్యపద్య వర్జం, 8800 కూట పద్యాని ఆసన్ " ఇతినిర్ధార్యతే। ప్రథమంవ్యాస: ఇదం స్వశిష్యం వైశం పాయనం ప్రోవాచ, సచ ఇదం సంవర్ధ్య, (2400 పద్యాత్మకం విధాయ) సర్పసత్రే,జనమేజయం,

శ్రావ యామాస। వైశం పాయసీయం, మహాభారతం , లక్షపద్యశరీరకం విధాయ2సౌతి: తదేతద్ , ద్వాదశవార్షికేయజ్ఞే, శౌనకాయజగాద। మహాభారతస్యతదే, తత్ త్రిజన్మ త్వం అస్యేవపద్యాత్ ( పరామృశ్యతాం పూర్వోక్తం "

"మన్వాధి భారతం కేచిత్, ఇత్యాదిపద్యం నవమఖండస్యవకారాం కితే భాగేం

(ఖ) రచయితృత్వమ్ : రామాయణం తావత్ , ఏకస్యేవకవే: వాల్మీకే:- కృతిరస్తి। ఏషచకవి: పురాతనీం, ఇతిహాసిక కావ్యస్యశైలీవిద్వాన్, గుణాలంకారమయస్య తస్యకావ్యస్యకర్తా ఆదికవి: ఆసీత్ , యద్ ఆఖ్యానకావ్యాత్, వ్యతిరిచ్యమానం సత్ వస్తుత: "కావ్యమ్ , ఇత్యభిఖ్యయానిర్దేశ్యత్యం, అర్హతి । మహాభారతన్తుఅనేకేషాంహికర్తౄణాం కృతి: అవధార్యతె మహర్షి: వ్యాస:, యోహికిల వేదస్యచతుర్ధావ్యాసం కృతవాన్ మహాభారతం రచితవాన్ , ఇతిపారోవర్యవిదోవదంతి। మహాశయ,"హోపకిన్స్ - మతేనచమహర్షి: వ్యాస: మహాభారతస్య నతథారచయితా, యధా సంపాదయితా ఆసీత్ ।నకేవలం ఘబకావయవానాం తుల్య రూపత్వేఏకజాతీయకత్వేచ, అపితుపరిష్కృ ఛందోబంధనే సామాజిక వాతావరణేచరామాయణం మహాభారతాత్, ఉత్కృష్యతేతరామ్।

## (గ) ముఖ్యోగ్రంధభాగ:।

నహి ఉభయో: మహాకావ్యయో: అన్యతరత్ కేవలం ముఖ్యకర్తృ నిబద్ధ గ్రంధాత్మకం ఉపలభ్యమానం, ఖల్వస్తి । యద్యపి ఏతయో:హిపరస్పరం బహుధా భిద్యమానాని, నానా సంస్కరణాని, నిభాల్యంతె, అధాపి, తేషాంతులనాత్మక పరిశీలనేన నముఖ్యో గ్రంధభాగ: నిర్ధారయితుంశక్య:॥

మహాభారతస్య దక్షిణా పథ సంస్కరణం అపినకథంచిత్ ముఖ్యస్య గ్రంధభాగస్య, సమవధారణెసాహాయ్య సంపాదనాయఅలమ్, యతోహినఏతద్ ఉత్తరాపథ సంస్కరణాత్ ఉత్కృష్యతే గుణై:, అపకృష్యతె ఏవతు అవగంణై:। యత్ సత్యం నహికో2పి అతిశయో ముఖ్యోగ్రంధభాగ: ఐతిహాసిక మహాకావ్య స్యఅస్యవిద్యతె , యత: భారతేవర్షే సాంప్రతం

ఐతిహాసిక మహాకావ్య నామ్నావ్యవహ్రియమాణాయా: కవిరచనాయా: స్వరూపం నజాతుచిత్ పురాపరినిష్ఠితం, ఖల్వాసీత్ । సర్వాహి ఏవం విధా, కవికృతి: పురా అత్రమౌఖికోపదేశేన పాఠక పరంపరాప్రవాహంప్రాప్తాసతీలేఖకానులేఖక గణై:స్త్వైరంచిరం ఉపచయాపచయౌనీయమానాఅవర్తిష్ఠ । తస్మాత్ ముఖ్యస్య గ్రంథభాగస్యపునర్నిర్మాణె కృత: ప్రయత్నోయదినామ కదాచిత్

ఫలవాన్:స్యాద్ఇతినాశా22శ్యమ్।ఏతదపితావత్ బహుమంతవ్యమ్ యదితత త్సాంప్రదాయప్రసిద్దె మహాకాయె కావ్యేత్రస్థూల ప్రక్షేపాంశా: అవచితాస్స్యు:॥

(ఘ) రామాయణమహాభారతయో: ఆవాప:॥

కతరద్ హిఏనయో: ప్రథమం విచికాస ఇతిప్రశ్నే,నఅన్యతరత్ , అన్యోన్య వికాసం వినా ఇత్యేవ ప్రతివక్తుం ఉచితం,యత: యథా'' ఊర్ధ్వకాలికం రామాయణం, ఇత్యుక్త్యాయాదృశం రామాయణం అభిప్రేయ।తె తథైవ ''ఊర్ధ్వకాలికం మహాభారతం, ఇత్యుక్త్యాతాదృశం మహాభారతం। ఊర్ధ్వకాలికం వామహా భారతం అస్మాన్ వాల్మీకీయం రామాయణం పరిచాయయతి॥

(ఙ) ఉభయో: అన్యోన్య వ్యతికర:॥

గృహ్యాసూత్రాణాం, కాలస్యచరమాత్, భాగాత్ ప్రాక్ నహి అన్యతరత్ ఐతిహాసికం మహాకావ్యం క్వచిత్ పరామష్టంవాకీర్తితంవాశృయతెశ్చ ప్రథమం గృహస్యూత్రేషు అన్యేషుసూత్రగ్రంథేషు చ, భారతం నామ, ఐతిహాసికం మహాకావ్యంకృతపరామర్శం, దృశ్యతె।తులానాత్మకపరిశీలనేనచ, ఉభయో:రామాయణ గతాని కతిపయాని స్థలాని, మహాభారతె ఉధృతాని ఉపలభ్యంతె। హరివంశస్యరామోపఖ్యానేనకతిపయోల్లే ఖాంతరజాతేన'' ఆపిచాయంపురాగీత: శ్లోకోవాల్మీకి నాభువి ఇత్యాదిభి: స్పష్టతరై: నామకీర్తన స్థలైశ్చ రామాయణస్య మహాభారతాత్ వయోవర్షీయస్త్వం అవసీయతే। హోంపకిన్సమహాశయస్తు:నఖలుఇమాని స్థతానివాల్మీకే: ఐతిహాసికమహాకావ్యస్య ప్రథమప్రణేతృత్వేన మహాభారత కారత: పూర్వతనత్వం ప్రమాణయితూ ప్రభవంతి,

ఏతావత్తుతావత్ దర్శయితుంక్షమంతెయత్ - మహాభారతస్య సమాప్తిత: ప్రాగేవకశ్మించిత్ కాలేవాల్మీకిరామాయణం. విరచితవాన్ . యధాహిమహాభారతె ఉపలభ్యమానేన వాయుపురాణ నామకీర్తనేన కేవలం ఇదం జ్ఞాయతెయత్ - మహాభారతస్య సమాప్తిత: నతు ఉపక్రమత: పూర్వం వాయుపురాణం నామకో2 పిగ్రంథ: అవిద్యత ఇతిమన్యతె। ఇదమపిచాత్ర ధ్యేయమస్తియత్ ఊర్ధ్వకాలికే రామయణే మహాభారతస్యసంస్తవ: సముసలభ్య ఏవంహి

అద్యత్వె రామాయణస్యయారూపాకాశాధ్యశ్యతెనతౌ మహాభారతస్య ఆరంభాత్ పూర్వం పరిపూర్తితం ఇతౌ ఇతి అనుమియాతెరామాయణాచ్చజనమేజయో నామకో2 పివీర: పురాబభూవ. ఇతిజ్ఞాయతె. శ్రూయంతెచ అత్రకురుపాంచాల హస్తినాపురనా మానితస్మాత్ జ్ఞాయతెయత్

(1) రామోపాఖ్యానం , పాండవోపఖ్యానాత్ ప్రాచీనమ్।

(2) పాండవోపాఖ్యానం. వాల్మీకీయరామాయణాత్ ప్రాచీనం।

(3) సంపూర్ణైక గ్రంధత్వేనవిచార్యమాణం రామాయణం సంపూర్ణైక గ్రంధత్వేన విచార్యమాణాత్ మహాభారతాత్ ప్రాచీన మస్తి। ఇతి

(చ) ద్వయోరచనా –స్థానె)

సదృశార్ధప్రాయణాం ప్రకరణానాం ఆభాణకానాంచసూక్ష్మే క్షికావీక్షణేన రామాయణ స్య ఉత్తర కాండె అనుగంగక్షేత్రస్యనానా కథా: లభ్యంతె. మహాభారత స్యచాపి. పూర్వకాలికాత్. భాగాత్ సాంప్రతం. పంచాప . (పంజాబ) - నామ్నావ్రతీ తస్య ప్రదేశస్య రీతి నీతయ: ఉన్నీయంతె। ఉత్తరకాలికేభ్య: ఉపదేశ ప్రధానేతభ్య: భాగేభ్యశ్చ కోసల విదేహానాం కధావార్తా: అవగమ్యంతె। జ్ఞాయతేయత్ ఊర్ధ్వకాలికరచనాకాలెద్వయోరపి. మహాకావ్యయో: ప్రణయనం సమానేదేశె బభూవ। ఇతి। ద్వయో: గ్రంథయో: పూర్వకాలికరచనా భాగౌతు.అధికృత్య. కిమపి. వక్తుంశక్యం

# (ఛ) ఇతరేతర సాదృశ్యం।

(1) శైలీ। 'న కేవలంఘట కావయవానాం, తుల్యరూపత్వేఏకజాతీయకత్వేచ అపితు పరష్కృత ఛందోభంధనె, సామాజిక వాతావరణెచ, రామాయణం మహాభారతాత్ ఉత్కృష్యతేతరాం' ఇతితావత్ ఉక్తచరం। అధాపిమహాకావ్యద్వయీ శైల్యాఅన్యోన్యస్య అనుహరతి। హాంపికిన్స్ –మహాశయః అన్విష్య ప్రాయః శతత్రయం,సదృశానాం వాక్యానాం వాక్యఖండానాంచ ఉభాభ్యాం ఉపలబ్ధవాన్॥తథాహి శాంతిమయ ప్రసంగవర్ణనావసరేషు' ' నోత్కంఠం కత్రుూమర్హసి ఇతిఉభయత్ర పఠ్యతె।

(2) ఉభయత్ర సేనాభిన్నానౌరివసాగరే, సేనాభిన్నానౌ రివాగాధే ఇత్యాదయః సమానాః ఉపమాః సమానాని చరణవర్ణనాని నిర్వర్ణ్యం తె।

(3) కథా వస్తు సాదశ్యంచ, ఉభయోః విశేషేణదర్శనీయంభవతి।సీతాద్రౌపద్యౌ ఉభేనాయక, నాయికేతి వ్యపదేశేన యదితెవ్యవహారం అర్హతః।యధాజనిమ్ అలభతాం రహస్యం కిమపిఏతల్లోకంప్రతిభాతి స్వయం వరరీత్యాజాతే2పిద్వయోః ఉద్వాహేన అన్యతరావరం స్వయంవర్రేః ద్వయోశ్య స్వయం వరయోః శారీరిక మేవహిబలం పరమం ప్రమాణం బభూవ। ద్వయోః మహాకావ్యయోః నాయకౌవనవాసస్య నాయికే (సీతాద్రౌపద్యౌ) చ(రావణ జయద్రధ్యాభ్యాం కృతస్య) అపహరణస్యక్లేశమ్ అనుభవతః ఇత్థం ద్వయోః కథావస్తునీ అన్యోన్యస్య ఉపస్కుర్వాణె విలోక్యతే।

ద్వయోశ్చ మహాకావ్యయోః పౌరాణికాఖ్యానేషు దాశ్శనిక సిద్ధాంతేషు(చ) మహాత్ సామ్యం అవలోక్యతే ఉభయత్రేవంఋగ్వేద కాలికీ ప్రకృతి పూజా, లుప్తప్రాయా ప్రాప్యతె।వరుణా దిత్యాశ్వి ప్రభృతయః ।అంతర్ధానం గతాః అవగమ్యతే ।నచషస్సదృశానాం దేవతానాం నామా2పి శ్రూయతె। అమీషాం సమేషాం పదం విధిహరిహరేతిదేవ త్ర య్యాచదుర్గాగణేశకుభేరేతిదేవత్రయ్యాచ గృహీతం ఇవభాతి। అవతారవాదస్యచ ప్రాధాన్యం ఉపలభ్యతె। తధాహి ఇంద్రసదృశాఃదేవాః పుత్రధారవంతః కుటుంబినో భూత్వా

అధిస్వర్గం వసంత:హర్మ్యేషు రామాయణా: సాదారణ మర్త్యలోక జనవత్, వ్యవహారంతి। అథర్వయోర్ద్వి మహాకావ్యయో: దేవమూర్తి ప్రతిష్ఠాపనార్థం దేవాలయ నిర్మాణ విధి: లావణిక - మణ్మయధాతవీయానాం దేవమూర్తీ) పూజాచశ్శ్రుయతే। ఇత్థం హి ఉభయత్రమహాకావ్యయో: సమానం పౌరాణికత్వం ప్రౌఢిం ప్రాప్తం।ఉపలభ్యతె॥ ఇతిశివం. భూయాత్:

పం॥ పెద్దమఠం రాచవీర దేవర: తీర్థం యం.ఓ.యల్

ఇం.నెం. 33139,కాచిగూడ, హైదరాబాదు - 500027

రికార్డింగ్ తేది : 3-12-1994 ప్రసారణ తేది : 10-12-1994

(ఆకాశవాణి - హైదరాబాదు)

# కుమార సంభవ కావ్యస్యసమీక్ష

## (విహంగావలోకన మాత్రమేవ:- అత్రగృహీతవ్యమ్)

ఏతద్ధి సప్తదశసర్గనిబద్ధం మహాకావ్యం అస్తి. అస్యఅన్త్యా:నవ సర్గా: కాలిదాసోత్తర కాలభవేన. కేనచిత్ కవినానిరమాయిషత ఇతి విదుషాం మతమస్తి । అత్రనకేవలం దైత్యానాం అపితు జగతి యత్కించన భవ్యం అస్తితస్య సర్వస్య వినాశార్థం బద్ధపరికరం తారకం నామ అసురం వ్యాపాదయితుం అవతర్ణస్య గౌరీ శంకరయో: సుతస్య కార్తికేయస్య జన్మకథాని బద్ధా। తత్రప్రథమె సర్గే ఆదౌదేవగంధర్వాణాంఅపిక్రీడా స్థలాయమాన స్యహిమవత: రమణీయం వర్ణనం భవతి।

శివస్య భవిత్రీఅర్ధాంగినీ పార్వతీ ఏతాదృశరమణీయపరిస్థితిషు జన్మలబ్ధ్వా నిరుపమాం గలావణ్యం పుష్యంతీయౌవనముపైతి । సత్యామపితస్యాం యౌవనావస్థాయాంమానామ

మత్రార్థనాం అనం గీకారేణ శివోమమ అవహేలాంకుర్యాత్ ఇతికృత్వా, నతత్పితా శివమ్ అభ్యర్థయత్, ఉక్తంహి-

"అభ్యర్థనాభంగభయేన సాధుఃమాధ్యస్థమిష్టే2 ప్యవలంబతే2 ర్థే అస్తు అథపార్వతీపితా సఖ్యనుగతాం పార్వతీ శివం అనుసేవితుంఅనుజానాతి (ఇతి ప్రథమ సర్గః) ఏతస్మిన్నేన అంతరె తారకాసురేణ పరిడీడ్య మానాఃసురాః బ్రహ్మాణముపేత్యసాహాయక మిచ్ఛంతి "విషవృక్షో2పిసంవర్ధ్యస్వయంచ్ఛేత్తుమసాంప్రతం"

ఇత్యాభాణకం అనురున్దాన :బ్రహ్మాపినతస్యహననం యుక్తం ఆకలయతి యస్మైసస్వయం వరం ప్రాదాత్। తస్మాత్ సతాన్అశంసత్యత్ "పార్వత్యాముత్పన్న : శివస్యసుతః తం హంతుం ప్రభవిష్యతి, ఇతి(ద్వితీయః సర్గః)। అథ ఇంద్రేణా హూతః పుష్పాయుధః "వసంతశ్చేత్మమ సహాయః స్యాత్ అహం శివమపిధైర్యాత్ చ్యావయేయం ఇతినివేదయతి। అథవసంతేన సహతస్మిన్ శివతపోవనం" ఆగతేతత్రత్యం స్థావర జంగమం సర్వం జగత్ సహసాతరుణాయమానం సత్ కామపరవశం భవతి। ఇదానీం సమయే పార్వతీయథానియమం శివపూజార్థం తత్రాయాతి, శివశ్చతాం విక్ష్యకిమపి ఇంద్రియ క్షోభం అనుభవతి। తదా ఇంద్రియక్షోభహేతుం బుభుత్సు శివః యావత్ ఇతస్తతః పస్యతితావత్ సంహితః శరచాపః కామః తదృష్టి పథమ్ అవతరతిః తస్మిన్నేవచక్షణే కృద్ధస్యశివస్య తృతీయలోచనాత్ నిఃసృతం అగ్న్యర్చిః కామం దగ్ధ్వా భస్మసాత్కరోతి (ఇతి తృతీయస్సర్గ) అథపతినిరహ పృథున్యథాం సోఢుం అపారయంతి వసంతేన ప్రభోధితాఅపిరతిః కామేన సాకం చితాం ఆరురుక్షతి। పార్వత్యాం శివేన ఉదూఢాయాం పతిస్తేపునర్ ఉజ్జీవిష్యతి, ఇతి ఆకాశవాణీం ఆకర్ణ్య లబ్దసాంత్వనా తు సామరణవ్యవసాయాత్ నివర్తతె (ఇతిచతుర్థసర్గః) అథపూజా విధినాశివప్రాప్త్యాహత ప్రత్యాశా పార్వతీ కఠినంతపఃచరిష్ణుఃమాత్రానివారితాపి హిమాలయశృంగంగత్వాతథా దుశ్చరేత2పసిప్రవృత్తాయత్ ఋషయో2పివిస్మయం ఆపుః2వృక్షేభ్యః స్వయం పతితా ని పర్ణాని అపి అభుక్త్వా కేవలమ్ అయాచిత ప్రాప్తేన పానీయేన ప్రాణాన్ దధార। న

ఏతత్ శివ స్యాపి ఉపేక్షణీయం ఆసీత్। అథసబ్రహ్మచారివేషం ఆధాయ పార్వతీ భక్తి పరక్షార్థం తత్పురః సంప్రాప్తః బహుశశ్చశివదోషాన్ ఉదాజహార । తదుదాహృతేషు సర్వదోషేషు పార్వత్యానిరాకృతేషు అపియదాబ్రహ్మచారీ వేషధృక్ శివః పునఃవక్తుం ప్రాక్రమత తదా నకేవలం యోమహతో2 పభాషతెశ్రుణోతి తస్మాదపియః సపాపభాక్‌: ఇత్యుక్త్వా పార్వతీయావత్ తతశ్చలతి తావత్ శివః స్వవాస్తవరూపేణ ఆవిర్భూయ తపోభిః క్రీతః అద్యప్రభృతి అహంతవదాసః ఇతిచతాంస్తువన్ తాంజగ్రాహ (ఇతిపంచమసర్గః) తతః శివస్యసకాశాత్ అరుంధతీంపురస్కృత్యసప్తర్షయః పార్వతీపితరం ఉపేత్య శివమ్ ఉపస్తువంతి పార్వతీపితాచగృహకర్త వ్యేషు గృహిణీముఖ్యాఃగృహిణః। ఇతినయేన విషయే2త్ర పార్వతీ మాతుః అభిమతం జిజ్ఞాసతి। సాతుఅవిలంబం అనుజానాతి (ఇతి షష్ఠః సర్గః) తదనంతరం మహతాస మారోహేణ వివాహ విధిః సంపన్నో భవతి । పార్వత్యాః మాతుః హర్షశోకసమ్మిశ్రః భావః కవినానిపుణం స్పష్టంచవర్ణితః (ఇతిసప్తమః సర్గః) అథఅష్టమే సర్గేకామ సూత్రాను సారేణ నవదంపత్యోః ప్రేమకేలిం (రతి కలాపం) వర్ణితవాన్ కవిః।

కుమార సంభవే పార్వతీ పరమేశ్వరయోః యత్ సురతవర్ణనం కృతం తత్ మాతా పిత్రోః సురతవర్ణన మివ అత్యంతం అనౌచిత్యమితి ఆలోచకాః విచారయంతి। "పరామృశ్యతాంధ్వన్యావలోకః ॥ కేచిచ్చకథయంతి యదపినామ ఏతత్ కటు ఆలోచనంవిలోక్యైవ కాళిదాసేన నఅగ్రే ప్రబంధః ప్రాణాయి,అన్యధాకుమారసంభవం" ఇతిగ్రంథనామ్నా సూచ్యమానం కుమారస్య జన్మయావత్తు అవస్యం కావ్యం కరణీయం ఆసీత్ కవినా ఇతి। కావ్య మధ్యేయేవం కవిః పరలోకం జగామ ఇతితు అసంభావ్యమేవయ తోహికుమార సంభవానంతరమేవ ప్రౌఢిం ఆపన్నేవ తేన రఘువంశం వ్యరచిఇతితావత్ రఘువంశవిలోకినాం స్పష్టం। అష్టమ సర్గోత్తర పర్గేషు గ్రంధనామ్నా సూచ్యమానాత్ మారజన్మనో2గ్రేవర్ణ్యతేకథా। పార్వత్యాం శివేన జాతః స్కందః యౌవనే అతుల బలవిక్రమశాలీభూత్వాతారకాసురంజఘాన ।

కుమార సంభవేనవమం ఆరభ్యసప్తదశ పర్యంతం సర్వేసర్గా:అకాలిదాసీయా: ఖలు సంతి। తత్ కర్తు కాలిదాసోత్తర భావికవ్యంతర మేవ। మల్లినాధేన ప్రథమాష్టమ సర్గేషు కేవలంటీకాకృతా । అలంకార గ్రంథేషు చాపి ప్రథమాష్టమసర్గస్థాని పద్యాని లక్ష్యతయాఉదాహృతాని-

దృశ్యంతె (రఘువంశస్యతుసమగ్ర సర్గపద్యాని) శైలీభేదేన, పదవిన్యాస ప్రకారేణ కవిసామాగ్ర్యాంతరగతేన విశేషేణ చ భాగద్వయస్యకర్తృభేధ: సహసాస్ఫుటోభవతి ।ఏషుహి అమౌలికేషు సర్గేషు కాలిదాసస్యకతిపయ ప్రియపదావల్యా: ప్రహస్య పున: పున: ఉపాత్తా: సంతి । నూనంఖలు పద్యోలం ప్రభృతీని పదపూర్ణా ర్థపదాని బహులత యాలభ్యంతె , బహుత్రపాదయతిభంగదోషశ్చకాస్తి। ప్రచురఖలు కర్మణి ఆత్మనే పదప్రయోగోప్యస్తి , సమాసాంతెప్రాయ: అంతశబ్దంకవి పరమ ప్రతీకం ప్రతిభాతి। ఏషచ అంత శబ్ద ప్రయోగ: మహారాష్ట్ర భాషాయాంఅధికరణ కారకప్రత్యయీ భూతేన అంత శబ్దేన సామ్యం ఆవహతి ॥ తస్మాదేవ జైకోబి మహోదయస్తు కశ్చిత్ మహారాష్ట్ర: ఏషాంసర్గాణాంకర్తా, ఇతితర్కయతి

## కాల: కాలిదాసస్య

అహోబతభారతీయ కవికులగు రో: కాలిదాసస్య ఆవిర్భావకాలవిషయే న కించిదపి నిశ్చితం విదితం (1) 55 మితె శకె (634) మితెక్రైస్తె సంవత్సరె) సముత్కీర్ణెఐహో శిలాలేఖే కాలిదాస కీర్తి:సంకీర్త్యతె(2) (620 మితెక్రైస్త సంవత్సరె వర్తమానేన)బాణేన స్వహర్ష చరిత భూమికాయాం కాలిదాస సుమాక్తయ: స్తుతా: (3) సుబంధుశ్చ ఏకత్రపరోక్ష ప్రకారేణ కాలిదాసం పరామృశ్యతి, నచశతాత్ వర్షేభ్య: న్యూనెసమయేతాదృశ్యం సుమహత్యశ ప్రసర్తుంశక్నోతి ఇతి కృత్వాన్యూనాతి న్యూనంబాణాత్ శతవర్ష పూర్వం కాలిదాసో బభూవఇతివిజ్ఞాయతె । అపిచ ,క్రీష్టపూర్వం 189తమే సంవత్సరే శాశక తయాశుంగవంశ: ప్రాదుర్భూత:తత్ర (క్రీష్ట పూర్వం 125 తమస్య సంవత్సరస్య అభ్యర్ణే జాత: అగ్ని మిత్రో నామనృప: మాల వికాగ్ని మిత్రే నాటకే నాయకత్వేన వర్ణితో నిర్వర్ణ్యతెస

ఏషకాలిదాసావిర్భావకాలస్యపర: అవధి: ।అనయోహి అవధ్యో: అంతరాలె పృధక్:పృధక్ కాలం కాలిదాసస్య కోవిదా: ఆకల యంతి తధాహి-:

(1) పరం పరా ప్రసిద్ధం 'క్రీష్ట పూర్వ ప్రథమ శతాబ్ది కాలిదాసస్య కాల: ఇతిమతమ్ , శకాన్ పరాభూయ శకారి: ఇత్యుప పద ధారిణా 'విక్రమాదిత్యేన నృపవిశేషేణ క్రీష్టపూర్వే 57 తమే వర్షే విక్రమాబ్ద: ప్రవర్తిత: తస్యైవసభానవరత్నేషు అన్యతమం కిల కాలిదాస: బభూవ ఇతి తావత్ పరం పరంయాశ్రూయతే, వక్షమాణాభి: యుక్తిబిశ్చ మతమిదం సమర్ధ్యతె-

(క) పురాణేషు శుంగరాజవంశస్యనకోऽపిపరిచయ ప్రాప్యతెకాలిదాసస్య తువంశోయం: సుపరిచిత: ఆసీత్, ఇతితావత్ మాలవికాగ్నిమిత్రాత్ స్పష్టం జ్ఞాయతే, పుష్యమిత్ర: సేనాపతి: అఖ్యాయతేస్మసఅశ్వమేధేన ఇయాజ, వసుమిత్రోనామతత్ పౌత్ర: సింధుతీరే యవనాన్ విజితవాన్ ఇత్యాదికం యత్ వస్తు జాతం నాటకోऽత్రవర్ణితం తత్ సర్వంఐతిహాసికం అపిచ నాట్య శాస్త్రానుసారం నాటకస్య నాయకేన విఖ్యాతేన కథావస్తు నాచ ఇతిహాస ప్రసిద్దేన భవితవ్యం గుప్తరాజవంశకాలే కాలిదాసశ్చేత్ ఉదపత్స్యతగుప్తై: మందీకృత యశస్కం అగ్నిమిత్రం సకథం విఖ్యాత నాయకతయో ఉపాదాస్యత?

(ఖ) ముద్రాయాం మృగం అనుధావమాన: రథా రూఢ: కశ్చిత్ నృప:చిత్రత: అవలోక్యతె, అస్తిఏతచ్చిత్రస్మారక: వృత్తాంతవిశేష: శకుంతలానాటకెనతుకాపి అన్యత్ర సమ్పుగ్రేऽపి సంస్కృత సాహిత్యే ముద్రాచైషా శుంగరాజవంశ ప్రతిష్ఠాకేంద్రే దేశేలబ్దాం తస్మాదనుమీయతె యత్ శుంగవంశే నామశేషేఅ సతియేవ (క్రీష్టపూర్వం 25తమ వర్షాత్ ప్రాగేవ) కదాచిత్ కాలిదాసోబభూవ ఇతి,

(గ) కాలిదాసరచనా నిర్వ్యాజసుందరతయామహాభాష్యకారపతంజలి రచన యాసామ్యంబిభర్తి। తస్మాత్ నాసిక గిరనారప్రభృతి శిలాలేఖానాం దుష్కరశౌలీ ప్రాదుర్భావాత్ ప్రాగేవ కాలిదాసేన ఆవిర్భూతేన భవితవ్యమ్

(ఘ) అస్తిచక్వాపిక్వాపి తథావిధ: పదప్రయోగ: కాలిదాసకృతిషు యేన తత్సమయే సంస్కృతస్య శిష్టానాం భాషిత భాషాత్వం అనుమీయతెతథాహి అమరకోశే యదర్థవాచకౌ పేలవపరమేష్ఠిశబ్దౌపఠితౌన తదర్థాభిధాయకత్వేన కాలిదాసేనతౌ ప్రయుక్తౌ

(జ్ఞ) కాలిదాసేనచకేచిత్ "ఛందోమాత్రైక గోచరాః శబ్దాః" ప్రయుక్తా: తస్మాత్ జ్ఞాయతె 'వైదిక శ్రేణ్యా సంస్కృత కాలయో: సంధౌకిలసబభూవఇతి," సంధికాలశ్చయేష క్రీష్ట పూర్వం తృతీయ శతకాత్ ఆరభ్య క్రీష్ట సంవత్సరోదయం యావత్ఖలు అభ్యుపగత: క్రీస్టానంతరం ప్రారంభికేషు శతకేషు జాతై: అపిగ్రంధకారై: నతావత్ వైదిక శబ్దా: ప్రయుక్తా:

(చ) కేవలం మునితయాఖలు పరశురామ: కాలిదాసస్య అభిమత: ఊర్ధ్వతనే కాలేతు సయేవవిష్ణో: అవతార: విశేషత్వె ప్రసిద్ధ:

(ఛ) కాలిదాసా2 శ్వఘోషయోశ్చతులనాత్మక అధ్యయనేన తయో: అన్యోన్య సవ్యపేక్షత్వం స్ఫుటంభాతి 'అశ్వఘోషస్య చశైలి యధాకృతిమానతథా కాలిదాసస్య ఇతి చకేషాంచిదేవ విమనం స్యాత్ తస్మాత్ కాలిదాసేన(క్రీష్ట ప్రథమ శతక భవాత్ అశ్వఘోషాత్) ప్రాచీన తరేణనూనం భవితవ్యమ్ అథమహాకవికాలిదాసగ్రంధాన్ స్వబుద్ధ చరితెయత్రతత్ర అశ్వఘోష: అనుహృతవాన్ ఇతియథా సంభావయితుం శక్యం నతథా ఏతత్ యత్ "నిఖిల కవి గుణ సంపదా సంపన్న: కాలిదాస సదృశ:కవికులగురు: అశ్వఘోషకృతాత్: బుద్ధచరితాత్ తత్తద్ వస్తుజాతం అపహృత్యస్వస్యనకేవలం ఏకస్మిన్ అపితుద్వయో: మహాకావ్యయో: లోప్రస్య సుదర్శనం చకార ఇతి

(జ)(క్రీష్ట ప్రథమ శతకభవస్య)హాలస్య సప్త శత్యాం పద్యే ఏకస్మిన్ విక్రమాదిత్యోనామనృప: స్వత్యాగౌదార్యగుణై: స్తుత:

(ఝ) శాకుంతలేచ బౌద్ధధర్మస్య అస్యయత్కించిత్ రాజ పరిగ్రహస్య చయ: ఉల్లేఖ: లభ్యతే తత్ అనుమాపయతి యత్ క్రీష్ట సంవత్సర ప్రవృత్తే : నాతిచిదపూర్వం కాలిదాసోబభూవ ఏతర్హి2 కాలె బౌద్ధ దర్మ: నహి సర్వదా రాజపరిగ్రహ వంచితో భూత్,ఇతి

అపినామదుఃఖ నిర్భరేణ హృదయేనైవ కాలిదాసేన ఉక్తం "ప్రవర్తతాం ప్రకృతి హితాయపార్థివః సరస్వతీ శృతి మహతాం మహీయతాం ఇతి"

ఇత్థం బహుయుక్తి పుష్టం అపిమతం ఇదం సర్వథాహి అపశంకం నవిద్యతె

(క) (హాలస్యసప్తశత్యాంపరామృష్టస్య విక్రమాదిత్యనృపస్యసత్యత్వే అంగీకృతే2పి) "క్రీస్త పూర్వం ప్రథమశతకె విక్రమాదిత్యోనామకో2 పినృపః శకాన్ విజతవాన్, ఇత్యత్ర ఇతిహాస ప్రమాణంనోపలభ్యతే.

(ఖ) కాలిదాసనామ్నా సంబందః విక్రమాదిత్య శబ్దః వస్తుతః సంజ్ఞా ఉతఉపపదం ఇత్యపి అద్యావధి, అనిర్ణీతమేవ శబ్దోయం ఉపపదమేవయదినామ స్యాత్నసంజ్ఞా

(గ) క్రీస్త పూర్వం 57తమె వర్షే ప్రవృత్తః సంవత్సరః విక్రమ సంవత్సరః ఏవ ఆసీత్ ఇత్యేత త్సాధకం ప్రమాణం అపినోపలభామహె, ఏతత్తుతావత్ శిలాలేఖేభ్యః జ్ఞాయతెయత్ "క్రీస్తుపూర్వం 57 తమె వర్షే ప్రచారం ఆగతః సంవత్సరః కృతసం వత్సరః ఇతినామ్నామాలవ సంవత్సరః ఇతినామ్నావా పూర్వం ప్రథావాంజగామ.

# "కవేః కాలిదాసస్యదృశ్య కావ్యస్యకౌశలమ్"

కాలిదాసకృతప్రసిద్ధ గ్రంథేషు శాకుంతలం నామదృశ్యకావ్యమ్ అతీవరమణీయమ్ వర్తతే ।అతయేవ

"కావ్యేషు నాటకంరమ్యం తత్ర శాకుంతలం వరమ్"

"తత్రాపిచతుర్థో2కః తత్రశ్లోక చతుష్టయమ్ ఇతి"

యూరోపేయమహాకనయో2పిశకుంతలస్యానువాదమవలోక్యబాఢం విముగ్ధాః సంతస్తత్ప్ర శంసాయాంగాథారచయంతిస్మ।ఏతాదృశస్యాస్యత్రిలోకి విఖ్యాతస్య నాటకస్య ప్రణేతాభువన విఖ్యాతో భారత్యాః పుమావతారో2 యంమహాకవిః కాలిదాసః యస్యవిషయె స్మిన్కిలప్రాంచా2కవీనాం

"పురాకవీనాం గణనా ప్రసంగే కనిష్ఠికాధిష్ఠిత కాలిదాసః।
అద్యాపి తత్తుల్య కవేరభావాత్‌నామికాసార్థవతీబభూవః।
నిసర్గతాసునవాకస్య - కాలదాసస్య సూక్తిషు।
ప్రీతిర్మధురసార్ద్రాసు -మంజరీష్వివజాయతే।
సాకూత మధుర కోమల విలాసినీ, కంఠకూజితప్రాయె।
శిక్షాసమయే2పి ముదే-రతలీలా కాలిదాసోక్తి॥

ఏవమాద్యాః సూక్తయః ప్రసిద్ధాస్సంతి। ఈదృశ్యస్యాస్య మహాకవెరైతి హ్యవిషయే బహోబహు ప్రకారైర్వి ప్రతిపద్యంతే। మహాకవివా2స్యయం స్వవిషయె కిమపినో పన్యసితం। తదీయ గ్రంథాంతర్గతైః ప్రమాణైర్భహవో, గవేషకా, బహువిధాం స్తత్సంభవకాలాన్ని రూపయంతి। పరంతుతత్సర్వమపి సందేహ గ్రస్తమేవ। వయంతు, మహాకవేః కాలిదాసస్య అగ్నిమిత్ర సమకాలికత్వం, అగ్నిమిత్రా సమకాలికత్వం, అగ్నిమిత్రాత్కించిత్ పశ్చాద్భావిత్వం, వాసం బావయామః। కిందేశ్యో2సాక విరిత్యేత్రాపిగవేషకాణాంనైకమత్యం। ఉజ్జయినీ మహాకాలమాలవా దేశక్షిప్రానదీ ప్రభృతిస్థలానాం సవిశేషం వర్ణనాన్మాలవీయో2యం కవిరితి, కేచనాహుః। కుమార సంభవాదౌహిమవద్భాగస్య సవిశేషం వర్ణనాత్పర్వతయో మిమిత్యన్యే। వంగీయనవద్వీప, ప్రాంతాంతరతో2యమితి వంగీయాః। యథాతథాభవతు, నామ మాలవదేశే విశేషత, ఉజ్జయిన్యాం మహాకవినా, చిరముషితమితితు సంభావమితుం శక్యం। సర్వజ్ఞత్వాత్తేన స్వ గ్రంథేషు, ప్రసంగాగతాని, పర్వాణ్యాం పిస్థలాని సమ్యగ్వర్ణితాని।నైతావతా, తస్యతద్దేశీయత్వంవక్తుంశక్యం॥

నారచితగ్రంథముల (పదింటిలో దిగువ పేర్కొనబడిన రెండు గ్రంథములను మరియు "ఆనంద బృంద" అనుసాహిత్య మాసపత్రిక తెలుగు (సంపుటి 15, సంచిక 7,8) లోనాకువారు తెలియని నాయందలి వారికి గలిగిన అభిమాన సద్భావంతో సమీక్షించియున్నారు. పఠితలు ఈ రెండు గ్రంథముల సమీక్షలను తప్పకుండ చదువగలరు.

# ప్రాచీన వీరశైవము

కన్నడ మూలము : వే॥ పం॥ చన్నబసవశాస్త్రి (రాయచూరు) 4+14+108 పుటలు మూల్యము 20 రూ॥లు తెనుగుసేత:వే॥ పం॥ పెద్దమఠము రాచవీరదేవర తీర్థ సం॥ (కలకత్తా) ఎం.ఓ.యల్ తె॥(ఉస్మానియా ) ప్రతులకు వీరశైవ గ్రంథమాల 3-3-139 కాచిగూడ హైదరాబాదు - 500027

6 వేల యేండ్లకు పూర్వం తామ్రయుగమునకు ముందు నుండియే లింగార్చన యుండేదని సర్జాన్‌మార్షల్ పేర్కొని యున్నారు. భారతమందేగాక రోంయునాన్ మిస్రఅరబ్ ఫ్రాన్స్ జపాన్ చైనాలందునూ వీరశైవము వ్యాప్తిలో యుండి లింగరూప శిలావిగ్రహము పూజలందుకునేదనీ యిందుకు బైబిల్ నందలి ॥ శివున్'' పదమును సాక్ష్యముగా పేర్కొనియున్నారు. కైలాసపతి యగు శంరుడే వీనశైవమతోత్పత్తికై వివాగమర ప్రమాణమును ట్టి "... రేవణో మరులశ్చైవ ఏకోరామః పండిత ఏవచ విశ్వారాధ్యఇతిప్రోక్త మంజసా -55 (వీరశైవసదాచార సంగ్రహము - ప్ర-1) ఈ పంచాచార్యులను పంపి యున్నారు. కె.హెచ్.హేరాన్ మొహంజొదారో లో చిత్రించియున్నట్టి 2 రకాల క్లోడియు (కలయుట-కూడుట అర్థమును దెల్పు పురుష ప్రకృతుల ఐక్యతకు సంకేతం కాగా - 2 త్రికోణముల కలయికే షట్కోణముల భావన వ్యవహారికమును బట్టి దీనినే షట్ స్థల చిహ్నామనబడినది.

పారమేశ్వరా గమమునుబట్టి వీరశైవమే మహోత్కృష్టమైనది అని ఆగమములు పేర్కొంటున్నవి. వీరశైవమతి ప్రాచీన మైనదనియే అయ్యినూ యిది సాహితీ జగాన ప్రాముఖ్యత నొందలేదు. ఇట్టి స్థితిలో వేద మంత్రార్థములు ఆగమ సిద్ధాంతాలు వీరశైవ ప్రముఖత్వాల ప్రచారణకు చారిత్రక ఆధారాలతో శ్రీ పం॥ రాచవీరదేవరగారి " "ప్రాచీనవీరశైవము" ముచ్చటైన ముద్రణ చక్కని గెటప్‌లతో అస్తిక ఆదర్శవీరశైవ ధర్మాన్ని అసక్తికరంగా వెల్లడించినది। భావితరాలవారి భవితవ్యాన్ని ముందుగనే ఊహించి వారి అవసరాలకు తగ్గ మార్గదర్శక సూత్రాలను తమ రచనల ద్వారా వెల్లడించేవారే సంఘ సంస్కర్తలగు రచయితలు, అట్టి వారిలో ప్రథములు శ్రీ రాచవీరదేవరగారు.

**M.S.** విజయకుమార్,

*ఆదోని, కర్నూలు జిల్లా, ఆం.ప్ర.*

# అమరవాణి

మానవత్వస్య పరిపూర్ణ స్థితేస్సంపాదికాశక్తిరాధ్యాత్మికీ, విద్యా, సైవఖలు భారతీయ సంస్కృతిః యస్యఖలు పురుషస్యలోకవ్యవహార ఆధ్యాత్మిక జీవనాదభిన్నో భవతి, సఏవ సు సంస్కృతః పురుషఇతివక్తుం యుక్తం। సచాభ్యుదయనిః శ్రేయసీ సాధయిత్వా, స్వజీవన సాఫల్యం లభతే। ఏతా దృశమాధ్యమిక శక్తౌ ఇచ్ఛా - జ్ఞాన - క్రియా శక్తీనాం త్రివేణి సంగమోదరీదృశ్యతే। యస్యాః కస్యాఅపిజనతాయాః సాంస్కృతిక ప్రగతేశ్మాల్యాంకనే మానదండః ఖలు ఆత్మశక్తేర్వికాసః।

ధర్మస్య ప్రధానోద్యేయ స్త్వావన్మానవస్య, పాకృత శక్తీః పరిష్కృత్య తాసాంచోదాత్తీ కరణం। అప్రాకృతశక్తే రుద్భోదోత్ర విశిష్యతే। సంప్రతి పాశ్చాత్యేషు విజ్ఞానస్య ప్రగతిర్భూయసీ దృశ్యతే। పరంతుసా ఆధ్యాత్మికీంశక్తిం ప్రతిబధ్నాతీతి మన్యంతే బహవో విపశ్చితః। అస్తిభారతీయేష్వపి, ప్రకృతి విజ్ఞానం। అపితు తదాత్మవిజ్ఞానం పూరయితుం పరిపోషయితుంచ వినియోజితం ప్రాక్తనైర్మహర్షిభిః। అస్తిచైతత్ వైలక్షణ్యం భారతవర్షస్య తదితర దేశభ్యశ్చ। అనేకేషుఖలు రాష్ట్రేషు, ప్రాయశోధనం విజ్ఞానమధికారోవా, సామాజిక గౌరవస్యమానదండః। అస్మదీయేతు భారత వర్షే2 నాదికాలాదారభ్యవైరాగ్యస్య, ఆధ్యాత్మిక శక్తేఃమానవకల్యాణాసక్తేశ్చ ప్రాధాన్యం దరీదృశ్యతే।

ప్రకృతి విజ్ఞాన, మాత్మజ్ఞానస్య సహకారిత్వేన, సంయోజనం భారతీయ తత్వశాస్త్రాణాం, సారసర్వస్వం। వేదోపనిషదః,ఆ గమాః సాంఖ్యాది దర్శనాని, కర్నాటక భాషామయ, వచన శాస్త్రాది, తత్వగ్రంధాశ్చ ఆత్మశక్తే ర్వికాంధితిష్ఠంతి ప్రముఖ పాత్రతాం॥

✿✿✿✿✿

# క్రాంతి పురుషోమహాత్మా

# శ్రీ బసవేశ్వరః

క్రాంతయోహి సర్వత్ర సర్వకాలేషు సంఘటంతె, జనజీవన పరిశుద్ధ్యై వినూతన సమాజాభివృద్ధ్యర్థంచ। శుకరాట్ (Socraties) అరిస్టాటిల్ (aristotl) బుద్ధ, క్రైస్త , రేణుకాచార్య - శంకరాచార్య - మధ్వాచార్య - రామానుజాదయో, సర్వమానవ సమాజ సుధారణార్థమవతారితా ధర్మక్రాంతి పురుషా, ఆచార్యపాదాఇతి పరిగణ యితుంశక్యతె, ద్వాదశ తమశతకె, కర్నాటదేశే, చాళుక్య చక్రేశ్వరరాజధాన్యాంకల్యాణ నగర్యాం, శ్రీ బసవేశ్వరేణ సంచలితా, నవీన క్రాంతిః భగవతా తేన ప్రజ్వాలితమేతత్ జ్ఞానజ్యోతిః సమస్తమానవ సమాజె, సర్వతస్తాండవాయితమజ్ఞాన మనైక్యమంధశ్రద్ధారూపం కాలుష్య మపాకరోత్.

శ్రీమహాత్మా కల్యాణ బసవేశ్వరస్య క్రాంతేర్ముఖాని వివిధాని ధార్మిక సామాజిక ఆర్థిక, రాజకీయ, సాహిత్య, కాది క్షేత్రేషు సద్భావం సముత్పాద్య. సర్వాంగ సుందర సమాజ నిర్మాణస్య, భవ్య స్వప్న ద్రష్టా మహానుభావో, శ్రీ బసవేశ్వరః ప్రకృష్ట సమాజ సుధార కత్వేన వ్యరాజత, లోకేస్మిన్ తస్యక్రాంతి కేంద్రం తావత్ శివానుభవమంటపః, వీర విరక్త పుంగవస్య శ్రీ మదల్లమ ప్రభుదేవస్య నేతృత్వే మంట పో2యం సంస్థాపితః, మంటపస్యాస్య ప్రసిద్ధిరభివ్యాప్తా ఆసేతు హిమాచల పర్యంతమ్, తస్మింశ్చ శివానుభవ మంటపే జిజ్ఞాసవో, నానాభాగతస్తండోపతండం సమాగత్య సమ్మిలితాః తేషుచ ప్రముఖః కాశ్మీరదేశ ప్రభుర్మోళిగేయమారయ్యః, తత్రచానుభవమంటపే "గుణాః పూజాస్థానంగుణి ఘనచలింగం నచవయః" ఇతి మహాకవి భవ భూతేరుక్తి శ్చరితార్థ తాంగతా, తస్యాంచ గోష్ఠ్యాం జిజ్ఞాసవః సుగుణినః, స్త్రీ పురుషాః సమానరూపేణ, సమా దృతాః సులలితాయాం కర్నాటక జనపద వాణ్యాం వేదాగమోప నిషదాం సారో, వచన గీత రూపేణ ప్రకటితః లోకభాషా దేవభాషాపదం ప్రాపితా, వినిర్మమేచ శ్రీ బసవేశ్వరః "శివేతరక్షతయే,"

సత్సాహిత్యం ఉద్ఘాటయచ్చ మోక్షద్వారం సర్వేషామపి శివభక్తి సదాచార సంపన్నానాం, మానవానాం, అబోధయచ్చ నీచోచ్చభావం సమూలమున్మూల్య సర్వే2పి ఆత్మోద్ధారాద్వా, ధర్మాచరణే సమానాధికారిణశ్చేతి, "అంతరంగ బహిరంగ శుద్ధ్యా స్వశక్తే: పూర్ణ వికాసేన, నరఏవహరో భవిష్యతీతి సమ్యక్ దృష్టిస్తేన ప్రదత్తా , జనసామా న్యాయ, తన్నిర్మితే సమాజే తావదుద్యోగ గౌరవం ప్రధానం తేదవ కాయకమిత్యుచ్యతే, త్రికరణ శుద్ధి పూర్వకం" కృతం కర్మైవకాయికమ్ "ఆతోకాయకమేవకైలాస:," తేనైవశివ ప్రసాద సిద్ధిశ్చేతి బోధ యామాస, సతతోద్యమ: "స్వావలంబనంచ సుఖమయజీవనస్య మూల మితి ప్రతిపాదయామాస, అతయేవ పాల్కురికి సోమనాథ:, కాంచీశంకరారాధ్య:, మొగ్గెయ మాయిదేవ: మరితోంటదార్య:, షడక్షర ప్రభృతిభి:,ప్రాచీన కవిభి: శ్రీ బసవేశ్వర మధికృత్య కావ్య పురాణాదీనివిరచితాని.

ఇతి "శివంభూయాత్"


పం॥ రాచవీరదేవర : పెద్దమఠము

'తీర్థ" ఎం.ఓ.ఎల్.

ఇ.నెం. 3-3-139, కాచిగూడ, ప్రభాత్ టాకీస్ వెనుక,

నెహ్రూ పబ్లిక్ స్కూల్ దగ్గర,

హైదరాబాద్, ఆంధ్రప్రదేశ్.

PIN CODE : 500 027.

రికార్డింగు తేది:- 27.5.88 ప్రసారణతేది:- 28.5.88

## ఆకాశవాణి, హైద్రాబాదులోని ప్రసంగము

# సిద్ధాంత శిఖామణి

వీరశైవులుజాతి భేదముగాని, వర్గ భేదములనుగాని, వర్ణభేదములుగాని, పాటించరనుటకు, ఈ దిగువ సిద్ధాంత శిఖామణిలోని ప్రమాణములు నిరూపించుచున్నవి.

శ్లో॥ శివసంస్కార యోగేన, విశుద్ధానాం మహాత్మనాం।
కింపూర్వకాలికై ర్ధర్మై: ప్రాకృతానాంహితేమతా:॥
పది. 10, శ్లో 32.

శ్లో॥ పర్ణాశ్రమాది ధర్మాణాం - వ్యవస్థాహి ద్విధామతా
ఏకాశివేననిర్దిష్టా - బ్రహ్మణాకథితా పరా ॥
సి.శి. పది. 10 శ్లో. 35

తా॥ వర్ణాశ్రమాది ధర్మముల వ్యవస్థ ద్వివిధముగా సృష్టించబడినది 1, శివుని వలన, 2 బ్రహ్మ నుండి

12వ శతాబ్దమున వీరశైవ ధర్మమును సర్వతోముఖముగా తీర్చిదిద్ది సముద్ధరించిన మహాత్మా శ్రీ బసవేశ్వరుల వారి, కాలములోను, శ్రీ వారాదేశించినట్టి వచనామృతమొకటి గననగును. "కాశి కమ్మారనాద, బీసి మడివాళనాద, అనునది" కాచి కమ్మారియయ్యె, ఉదికి మడివ్రేలు అయ్యెనని వృత్తితో నీపేరు కమ్మరి, కుమ్మరి కంసాలి: మొదలగునవి ఏర్పడినవే గాని, పుట్టుకతో వచ్చినవి కాదనిరి. ఇది ఒకజాతిగాని, మతమనిగాని, చెప్పుటకు వీలులేదనిరి' "ఇంధనే ష్వగ్ని, దగ్ధేషు, క్వజాతి పరికల్పనా"చబడినది. అగ్నిలోలాగా అనియు భస్మమైన: కట్టెలేజాతికి జెందినవనిచెప్పనగును? అట్లేశివసంస్కారము బడసిన భక్తుడే జాతికిని జెందడని భావము.

కాని వీరశైవులలో భక్తా మహేశ్వరులని రెండు తరగతులున్నవి. ఇవి వీరశైవులు మోక్షమును బడయుటకు, నియమించుకొన్న షటస్థల నియమావళిలో నారు స్థలములకు మొదటే, భక్త, మహేశ్వర, అని పేర్కొనబడినవి. ఈ యారు స్థలములు మోక్షమను శిఖరమునధిరోహించుటకు ఆరుమెట్లుగల నిచ్చెన వంటివి. మరియు అష్టావర్ణములలో గురు, లింగ, జంగమ, అని ప్రథమ స్థానములో యున్నవి. శివుని యందు అధికభక్తి కలిగి, గురు, లింగ, జంగములందును, తదేక భావనను అలవరచుకొని, అహంకారమును విడనాడి, అత్యంత కింకర భావముతోనున్న వ్యక్తి భక్తుడనబడును. ఈ సందర్భమున బసవన్నగారు "ఎనగింత కిరయరిల్ల, శివభక్త రిగింత'హిరియరిల్ల, అనియు నాకంటెను పిన్నలులేరు, శివభక్తులకంటెను, అనగా శివభక్తులను మించినవారు పెద్దలు (గొప్పవారు) లేరని, నొక్కి వక్కాణించియున్నారు. ఎంతటి వినయము వారిలో దృఢపడినదని, పై వచనములో వ్యక్త మగుచున్నది.

ఇదే విషయమును సిద్ధాంత శిఖామణిలోను, ఉక్తమైయున్నది" శివయోగి శివః సాక్షాదితికైంకర్య భక్తితః"

"పూజయేదాదరేణైవ యథాలింగం యథాగురుం, (సి.శి.పరి.9) 66 శ్లో."

ఇక్కడ భక్తుడే శిష్యుడు, మహేశ్వరుడు ఆభక్తునకు గురువు, శివదీక్షాది సంస్కారముల నొసంగి అష్టావరణ పంచార షట్ స్థలాది శాస్త్ర విజ్ఞానామృతమును బోధించి, పంచాక్షరీ మంత్ర రాజమునుపదేశించి, మోక్ష మార్గమునకున్ముఖునిగా జేయువాడు, గురువుగా సమాజంలో పరిగణింపబడుచున్నాడు. ఈ విధంగా వర్గములు, అనాది కాలమునుండి వ్యవహారంలో నున్నవి. ఇట్టి ఆచరణ సనాతనమైనది. భక్తుడు ఈ, గురు, లింగ, జంగములను సమానమైన భక్తితో బూజించి వారి తీర్థ ప్రసాదములను స్వీకరించవలెను.

"ఏతాని శివభక్తస్య కర్తవ్యాని ప్రయత్నతః

(సి.శి. భక్త స్థలము, భే.ని.శ్లో 30) అని కట్టుదిట్టమైన ఆజ్ఞను విధించియున్నారు.

శ్రీ పతి పండితారాధ్యులవారు తమ శంకర సంహితనాధారముగా, మహేశ్వరులు

స్వజాతి విహితమైన ధర్మమునే ఆచరించవలెనని ఈ దిగువ శ్లోకమున వ్యక్తపరిచియున్నారు.

"స్వజాతి విహితం ధర్మం - కుర్వంత : పూజయంతియే॥
భక్తాః శ్రీకంఠమనిశంతే వై మాహేశ్వరా : స్మృతా॥
వీరశైవ సిద్ధాంత స్థాపకులు"

అష్టావరణ - పంచాచార - షట్ స్థలాత్మకమగు పరిపూర్ణాంగమై విలసిల్లిన, వీరశైవ మతము, బసవన్నకంటెను పూర్వములోనే, యుండినదని సమస్త బసవ పురాణముల నుండి తెలియుచున్నది. బసవన్న కేవలము మతోద్ధారకుడే గాని, మతస్థాపకుడు గాడని, యుద్ఘోషించినవి.

శివలింగధారణమే, ప్రధానముగానున్న వీరశైవ ధర్మమును గురించి సిద్ధాంత శిఖామణిలోనిట్లు చెప్పబడియున్నది.

బ్రహ్మావిష్ణ్వాదయోదేవాః
మునయోగౌతమాదయః॥
ధారయంతి సదాలింగం
ఉత్తమాంగే విశేషతః॥

(లింగధారణ స్థలము శ్లో. 34) మస్తకమున లింగమును ధరించుటను గురించి మస్తకమున లింగమును దరించుటను గురించియుట్లాదేశింపబడినది. ఇట్లు ఆదేశించబడినది. కేవలం మానవులే కాకుండా, బ్రహ్మ, విష్ణ్వాది దేవతలు గౌతమాదిముని పుంగవులు, ఎల్లప్పుడు తమమస్తకములయందు, శివలింగమును, ధరించి యుండిరని పై శ్లోకము నుండి మనకు సుస్పష్టమగుచున్నది.

శ్రీరేణుకాది పంచాచార్యులే, ఈ వీరశైవ ధర్మ సంస్థాపకులని ఈ దిగువ శ్లోకము ధృవపరుచుచున్నది.

శ్లో॥ ఇత్యేవం ॥ ప్రార్థిత: శంభుర్బ్రహ్మణా విశ్వయోనినా
ససర్జాత్మ సమప్రఖ్యాన్ - సర్వజ్ఞాన్ సర్వశక్తికాన్ 25. శ్లో.

శివుడు తనకు సమానస్కందులైన, ప్రమధులను, ప్రప్రథమమున సృష్టించెను. అందును రేణుక, దారుకాచార్యులుభయులు, శివునియనుగ్రహమునకు, అత్యంత ప్రీతిపాత్రులు ( పరి 2. ము)

శ్రీ రేణుకాచార్యులవారు భూలోకమున నవతరించుటకు హేతువేమనగా
మదద్వైతపరం శాస్త్రం
వేదవేదాంత సమ్మతం
స్థాపయిష్యసి భూలోకే
సర్వేషాంహితకారకం॥ (పరి. 3, శ్లో 42)

వేద వేదాంత సమ్మతమైన, షట్ స్థలాత్మకమగు, శివాద్వైత వీరశైవ సిద్ధాంతమును, భూలోకమున స్థాపించుము. అను శివాదేశము మేరకు శ్రీ రేణుకా చార్యులవారు, భూలోకమున నవతరించి, యున్నారనినచో, వీరే భూలోకమున మొట్టమొదట వీరశైవ ధర్మ సంస్థాపకులనుటలోనేమాత్రము సందేహము లేదు.

ఈ విషయమున సోసలే రేవణారాధ్యులవారు సిద్ధాంత శిఖామణికి తాము వ్రాసిన సిద్ధార్థ బోధినిటీకలో "మదద్వైత పరం శాస్త్రం" అను క్రియా పదమునకు (వాక్యమునకు)' ' వీరశైవ శాస్త్రమును "స్థాపయిష్యసి" అను క్రియా పదమునకు ప్రతిష్టించుము. అను తమ సదభి: ప్రాయమును విశదపరచియున్నారు.

ఇకపోతే, స్వయం భువాగమము, సుప్రభేదాగమము, పాశుపతతంత్రము, మొదలగు శివాగమములందును శ్రీ జ॥ రేణుకాది పంచాచార్యులే కృతయుగాది చతుర్యుగములలోను, వేర్వేరు అభిధానములతో, భూలోకమునందవతరించి వీరశైవమతమును స్థాపించియున్నారని, ఆధారములున్నవి. ఆ కారణమున భూలోకమున, ఆది వీరశైవమత సంస్థాపకులు, పంచాచార్యులేయని ధృఢముగా చెప్పనగును.

పారమేశ్వరాగమమునందు, సామాన్య శైవము, మిశ్రశైవము, శుద్ధ శైవము, వీరశైవమనియు శైవము నాలుగు రకాలుగా, విభజింపబడి వివరించుట వలన మిగత శైవములతోబాటు, వీరశైవధర్మమతి ప్రాచీనమైనది.

కాని పారమేశ్వరాగములో వివరించియున్నట్లుగా

"అల్పక్రియా బహుఫలం,
వీరశైవం మహేశ్వరీ।
అన్యశైవంతుతత్సర్వం,
ఫలాల్పంచ క్రియా బహు॥

అధికాచరణ వలన, అల్పఫలమునొసంగు, అన్య శైవములకంటెను, అల్పాచరణ మువలన, అధిక ఫలమునిచ్చు వీరశైవ ధర్మమే అత్యంత శ్రేష్టమైనదనుట, వాస్తవ విషయము.

ఇదే విచారమును శ్రీ రేణుకాచార్యుల వారు
తేషుశైవం చతుర్భేదం - తంత్రం సర్వ వినిశ్చితం॥శ్లో.10॥ ,పరి,
సిద్ధాంతా త్వేమహాతంత్రే,
కామికాద్యేశివోదితే,
నిర్దిష్టముత్త రేభాగే
వీరశైవమతం పరం (14) సి.శి.ప.5)

అన్నట్లు శైవము నాల్గురకాలు, కామికాది వాతులాంతములైన శివాగమముల ఉత్తర భాగములో, వీరశైవ ధర్మమును గురించి విస్తృతముగా చెప్పబడినది.

అందుచేత శ్రీ రేణుకాది పంచాచార్యులే వీరశైవ ధర్మమునకు ప్రధానాచార్యులై యుండి ఇతర శైవమతములను, సంరక్షిస్తూ ఆ శైవులభిలషించినప్పుడు మాత్రమే వారికి శివదీక్ష నిచ్చిశివలింగధారులనుగా నొనర్చి వీరశైవులనుగా చేయుచుండిరని తెలియుచున్నది.

శ్రీ జ॥ రేణుకాచార్యుల వారికి శిష్యుడగుటకు పూర్వము అగస్త్యమహర్షి సామాన్య శైవుడయ్యేయుండెను. అనునది సిద్ధాంత శిఖామణిలో వారే స్వయంగా "నా నాగమ శ్రవణవర్తిత్వం సంశయంమాం" అనేక విధములైన ఆగమముల శ్రవణముచేత, సంశయగ్రస్తుడనైన, నన్ను ఉద్ధరించుమని శ్రీ రేణుకాచార్యుల వారిని ఆర్థించియున్నాడు.

"గురు జంగమములు సమానస్థాయి గలవారు"

"సిద్ధాంత శిఖామణి, యనుగ్రంధరాజములో గురు జంగమంబులను సమాన గౌరవ ప్రతిష్టలతో భక్తుడు మహేశ్వరులను బూజింపవలెను. వారిలో వ్యత్యాసమునేమాత్రము పాటించవలదు. అట్లు చేయుట మహాపాపమని యాదేశించబడినది.

"శివలింగే శివాచార్యే
శివయోగిని భక్తిమాన్
దానం కుర్యాద్యధాశక్తి
తత్రప్రసాదయుత: సదా
(భక్త స్థలాంతర్గత సోపాధి దానస్థలము)

ఈ గురు-జంగమములను, భక్తులు గౌరవ సూచకముగా శివలింగ, శివాచార్య, శివయోగి, శివాచార్య అను ఉపనామములతో బిలుతురు.

మున్ముందు ఈ జంగమామూర్తేస్వయ - చర - పర - స్థలములందు ఇతోధికముగా గౌరవింపబడును. సాక్షాత్తుగా ఈ జంగమా మూర్తిని భక్తులు సాకార రూపముననున్న శివుడిగానే భావించి పూజింతురు.

చరమూర్తి అధవానిరాభారి స్థలమున ఈ శివయోగి (జంగమామూర్తి) యతిగా నుండి (సన్యాసియై) శివధ్యానము, శివజ్ఞానము, భిక్షాశనము, ఏకాంతవాసము గలవాడై యుండును. ఈ నియమములను కట్టుదిట్టముగా పాటించవలెను. "భిక్షాశీనియతాహారి, సుఖ సంసారవర్జితః" అని ఉంది. మరియు "ధ్యానం" శైవంతథాజ్ఞానం, భిక్షాచైకాంత

శీలతా॥ యతేశ్చత్వారికర్మాణి నపంచమమిహేష్యతే॥ (స్వస్థల)శ్లో॥ 56 యతికి (సన్యాసికి) ఈ నాలుగు కర్మలు దప్ప ఐదవ కర్మ లేదనె చెప్పవలెను. (స్వయ జంగమమనగా 1+2)

ఇట్లే సిద్ధాంత శిఖామణి మరియు శివాగమముల ఆశయము మేరకు చరజంగమామూర్తికి మరియు నిరాభారియతి (సన్యాసి - విరక్తికి) కికొంత వ్యత్యాసమున్నది. శివాగమముల నిర్దేశము ప్రకారముగా

| | |
|---|---|
| శిఖాయజ్ఞోపవీతాఢ్యో (3) సి,శి | దారాయుక్తో మఠాధ్యక్ష: |
| దండకాషాయ చేలవాన్। | ఆరాధ్యోహిగురూత్తమ: |
| వైదికే వీరశైవేతు | దారాహీనస్తు సన్యాసి |
| నిరాభారీతి సస్మృత:॥ | వీరశైవాంతరోమత: ॥ |

(ప్రమాణం వీరాగమమున)

తలయందు శిఖ అథవాజటా జాటములు శివసూత్రముతో గూడిన శివలింగ ధారణము. యోగదండము. కాషాయ వస్త్రములను దాల్చి వీరశైవ వైదికాచార సంపన్నుడై సంచరించును. ఈతడే నిరాభారి జంగమము. మరోస్వతంత్ర నిరాభారి లక్షణమును గురించి సిద్ధాంత శిఖామణిలో

| 1 | 2 |
|---|---|
| స్వతంత్రైక్త దారాది:(4) | యథాకాత్యాయనీకాంతో |
| నిరాభారీతి కథ్యతే | గృహస్థా శ్రమధారక: |
| ముండివాజటిలో వాపి | తథాపూజ్యోగురుర్భాయాత్ |
| దండకాషాయ సంయుత: | గృహస్థాశ్రమధారక: (ప్ర.వీరాగమము) |

మొదలు సంసారియై యుండి, తురీయావస్థలో విరాగియై యుండును. ఇతనికి దేశికమూర్తి యని, కూడా వేరొండుపేరు కలదు. "జ్ఞానందిశతీతి దేశిక:" దేశికుడన

శాస్త్రజ్ఞానమును బోధించు వాడు దేశికుడని ఇహలోకమున బిలువబడుచున్నాడు. ఉపాధ్యాయుడూ గూడ దేశికుడే గదా।

శ్లో॥ దీయతేచ శివజ్ఞానం క్షీయతే పాశబంధనం

యస్మాదత : సమాఖ్యాతా - దీక్షేతీయం విచక్షణైః

అట్లే భక్తునకు దీక్ష నొసంగువాడును, గురువాచ్యుడగును.(శ్లో.॥) సి.శి,సం.6)

ఆచార్యుడు గూడదేశికుడే, ఇతడు ఆ జన్మ బ్రహ్మచారి గూడయుండదగును. కనుక గురుస్థలచరమూర్తి, నిరాభారచరమూర్తియు, ఒకే అర్హతగల వారై యున్నారని, వైదిక నిరాభారి శబ్ద ప్రయోగమునుండి దెలియుచున్నది. ఇట్లే శివాగమములలో స్వయజంగమము, చరజంగమములకు, భక్తులకు శివదీక్ష మహేశ్వరవటువులకు మహేశ్వర దీక్ష నొసంగి శివ పంచాక్షరీమంత్రోపదేశము చేయునధికారమున్నదే గాని పరజంగమమునకు ఆ అధికారము లేదు. వారు కేవలము.

"శయ్యాభూమితలం, దిశోపివసనం, జ్ఞానామృతం భోజనం"

జ॥ శ్రీ రేణుకాచార్యులవారి లింగోద్భవాన్ని గురించి కొందరు సంశయగ్రస్తులై యున్నారు. వారి సంశయనివృత్తికై యిట కొంత ప్రస్తావించనగును. తమ ప్రాచీన సిద్ధాంత గ్రంథములను జదువమివారిట్టి, యజ్ఞానమునకు లోనగుచున్నారు. తండ్రినే మరచిన తనయుడి గతి వీరికిబట్టినది.

శివలింగధారులు, తమ ఇష్టలింగమును బూజించుట, ఆ లింగమునందు శివుడున్నాడనే భావముతో బూజింతురు గదా! కొందరు దృఢభక్తి గల భక్తాగ్రేసరులు, శివలింగమునే బూజించి, అందే శివుని దర్శించియున్నారని మనకు రామాయణ, మహాభారత, పురాణాదుల నుండి దెలియుచున్నది. భక్తుల భక్తికి బ్రసన్నుండైన శివుడు, శివలింగము నుండి బ్రత్యక్షమై వారి వారి ఇష్టార్థనములను అనుగ్రహించి యున్నాడు. ఇట్టి భక్తి సంప్రదాయమును ఆచరించి భక్తులనేక అణిమాద్యష్టసిద్ధులను బడసియున్నారని కోకొల్లలు ఆధారములున్నవి.

దృష్టాంతమునకై మార్కండేయునకు, శివుడు శివలింగంనుండి ప్రత్యక్షమైనట్లు ప్రహ్లాదునకు, రాతి స్తంభంలో నృసింహామూర్తిగా ప్రత్యక్షమైనట్లు. నేటికిని భక్తులు విశ్వసించుచున్నారు. ఈ విషయమును శైవ వైష్ణవ భక్తులెవరును గాదనలరు గదా?

ఇక్కడ "దైవేమంత్రేతథా తీర్థే - దైవజ్ఞే భేషజేగురౌ"।

యాదృశీభావనావాప్తి - సిద్ధిర్భవతితాదృశీ॥

దేవుడియందు, మంత్రమునందు, మరియు తీర్థ క్షేత్రములలోను, జ్యోతిష్కుని యందు, వైద్యునియందు, గురువునందు, ఏ విధమైనభావనా మానవుడికుంటుందో అదే విధంగా మనోరథ సిద్ధిని బడయునని, పై శ్లోకము నిరూపిస్తుంది. అలాగే శ్రీ రేణుకాది పంచాచార్యులు, శివావతారులగుటవలన వారు సాక్షాత్తుగా శివునివలెనే, శివలింగములందే అవతరించిరి, మరియు నాయాలింగములందే ఐక్యమైరనునది భక్తి మార్గము యొక్క సత్యార్థము.

"సోమేశ్వరాభిధానస్య తత్రవాసవతోమమ

అస్పృశ్యన్మానుషంభావం - లింగాత్ ప్రాదుర్భవిష్యసి వ. 3-పరి 63( శ్లో॥)

అథత్రిలింగవిషయే - కుల్యాపాకాభిదేస్థలే!

సోమేశ్వరమహాలింగాత్ - ప్రాదురాసీత్ సరేణుకః ( శ్లో॥2 పరి.4)

పై శ్లోకములో శ్రీ రేణుకాచార్యులు ఆంధ్రప్రదేశ్ రాజధానియగు హైదరాబాద్‌కు దగ్గరలోనున్న కొలనుప్యాక సోమనాథ లింగము నుండి యవతరించిన విషయమును స్పష్టపరచియున్నది.

ఈ విషయమై సిద్ధాంత శిఖామణిలోనే, ప్రబలమైన ప్రమాణముంది. అంతేకాకుండ సుప్రభేదాది శివాగమములందును, ఈవిచారము విస్తృతముగా చెప్పబడినది. సిద్ధాంత శిఖామణిలోనుచెప్పడినది.

ఇట్లు

పి.ఎమ్. పం॥ రాచవీర దేవర (ఎమ్.ఓ.ఎల్)

ఇంటి నెం. 3-3-139, కాచిగూడ, హైదరాబాద్ - 500 027. (ఆం. ప్ర)

ఆకాశవాణి - ప్రసంగము:

రికార్డింగుతేది అమరవాణి బ్రాడ్‌కాస్ట్

20-11-1990 తేదీ: 23.11.1990

# సంస్కృత్యసాహిత్యే మన్మథస్య స్వరూప స్వభావః

శ్లో॥ వందే సత్పురుషాన్ లోకే - గుణ గ్రహణతత్పరాన్ ॥

రాజ హంసానివ జలాత్ - క్షీర గ్రహణకోవిదాన్ ॥

సంస్కృత్యసాహిత్యే మన్మథస్య స్వరూప స్వభావః

లోకేస్మిన్ సౌందర్య విషయే ప్రథమతః మదనస్యనామ అస్మాకంస్మృతి పథం యాతియుతో త్రైలోక్యే2పి మదనంవినాసౌందర్యరాశి మతి క్రమ్యనకోపి వర్ణయితుంశక్యతే/తదనుగుణ్యమేవ సౌందర్య వతి రతీదేవ్యాప్యాసీత్!

మన్మథస్య సాహసం మహాకవి కాలిదాస విరచితేకుమారసం-భవం నామ మహా కావ్యేతృతీయం తథా చతుర్థ సర్గేరతి విలాపం ప్రతి వర్ణనాత్మక ప్రసంగే అతీవ మనోహర తయా వర్ణితం కవినా రతివిలాపం నామ సంఘట నాత్మకం దృశ్యం ఫఠితానాం హృదయపటలే ప్రతిబింబిత చిత్రమివ భాసతే।

యదాతారకాసురనామరాక్ష సేంద్రేణ త్రైలోక్యస్యకంటక మివజనాః పీడితాః। సమరాంగణే అనేక వారం ఫలాయితాః సురా : తారకా సురేణ పరాజితాః। తదాసహస్ర యోనినా సంక్రందనేన చసంస్మారితం మదనః। సురరాజ సంస్మరణ మాత్రేణ సుమశరః ప్రసన్నో భూత్వాతస్యసన్ని ధిం, ప్రతి సమాగతః। అపిచతేన మదనేన ప్రార్థితం। భోసురేంద్రకిమాజ్ఞావర్తతే । తదాజ్ఞాపయతు భావన్। ఇతి! దేవేంద్రోపి ప్రసన్నహృదయ భః ప్రస్సన్ భోసుమశర। అస్మాకమిదానీం సంప్రాప్తం సంకటం నివారయితుంత్వయా-పినానకోపి సమర్థః। తస్మాత్ మయా సంస్మారితం త్వాంప్రతి। తదా కామః ద్విగుణీ

భూతోత్సాహ ప్రేరిత: స్సన్ కింకార్యం మయా కరణీయమస్తి। తదాజ్ఞా పయతు భవాన్। యదిపినాక-పాణి నమపియద్దుస్సాధ్యం కర్మవర్తతె తదిపికర్తుం ప్రయతిష్యే ఇతి। దేవేంద్రోపి ఏతద్వాక్యం శృత్వా ప్రసన్న మానసోభూత్వా తదేవకార్యం కరణీయమస్తి। యత్కార్య - మస్మాకం దుస్సాధ్య మాసీత్ తత్ కర్తుంత్వమేవ సర్వ సమర్ధ : ఇతిమత్వా మయా ఆహ్వాని తో భవాన్ । తేన స్వర్గ -మర్త్య-పాతాళలోక స్థ జనానాంకల్యాణ మవశ్యంభవతీతి మన్యేతత్కురుష్వ। ఇదానీం।

యేన బలాఢ్యేనతారకా-సురనామరాక్షసేంద్రణ అనేక వారం సమారాంగణేవయం పలాయితా:! తంవిజేతుంత్వమేవ సమర్ధ : ఇతిపురా బ్రహ్మణాపికథితం। అత ఏవ త్వం మదాజ్ఞ యాగత్వా కైలాస పర్వత సాను ప్రదేసే తపసినిమగ్నంధూర్జవే: తపోభంగం కృత్వాతదంతికంనేవార్ధ- సమాగతాంపర్వతరాజ పుత్రీం పార్వతీం దృష్ట్వా సదాశివ:। చలిత మనస్క: భవతు । యదాపరస్పరావలోకన మాత్రేణ పార్వతీపరమేశ్వరయో: పాణి గ్రహణం భవతి। తదాదిదంపత్యోర్జాత: కుమార: తారకా సురం సమరాంగణే మారయిష్యతి। తదాదిరస్మాకం యథాభూాత పూర్వం సుఖమయ జీవితం నిర్వాహయితుంశక్యతే। తస్మాత్వం యథా కథం-వాతం రాక్షసేం ద్రం నిహత్యఅస్మాకం సర్వేషాం దేవతానాం కళలంకురు। ఇత: పరం వయం కిమపి నకామయామ: । ఇతి సంక్షిప్త కథాంపురస్కృత్య మహాకవికాలదాస: స్వకీయ కుమార సంభవంనామ కావ్యే అతీవమనోహరతయావర్ణితవాన్।

అత్రమన్మథస్య స్వరూప స్వభావ విషయే, కుమార సంభవం నామ కావ్యే మహాకవి కాలిదాసేన యన్నిరూపితమస్తి। తదా ధారేణ కించిద్విచార వినిమయం కూర్మ:। 2చతుర్థ సర్గస్థిత శ్లో-కో2యం విచారణీయం!

(2) శో॥ క్రోధం ప్రభోసంహార సంహరేతి - యావద్గిరం: ఖే మరుతాంచరంతి।

తావత్సవహ్నిర్భవ నేత్ర జన్మా - భస్మావశేషం మదనం చకార ॥చం.స.72

భోస్వామిన్ తవక్రోధం నివర్తయనివర్తయ ఇత్యేవందేవానాం వాచ:

వ్యోమ్నియావత్ ప్రవర్తంతే, తావదేవహి శివస్య నేత్ర జన్మావహ్మి : మన్మథంభ స్మావశేషం చాకరోత్॥

(1) శ్లో॥కామస్తు బాణావసరం ప్రతీక్ష - పతంగ వద్వహ్నిము ఖంవివిక్షుః॥

ఉమా సమక్షం హరబద్ధలక్ష: - శరాసనజ్యాం ముహూసర్గరామమర్శ । 64 । త్ర

తా॥ మన్మథ: బాణావసరం ప్రతీక్ష: - (నిరీక్ష్యమాణః) । యదాఉమా సన్నిధానా

దయమేవ బాణ ప్రయోగ సమయమితి జ్ఞాత్వా శలభవత్ వహ్నిముఖం

ప్రవేష్ఠుమిచ్ఛు:

ఉమా సమీక్ష్య: హరౌ బద్ధలక్షఃస్సన్ శరాసనస్యమౌర్వీం ముహు: పరామృష్టవాన్

ఇత్థం త్రినేత్ర ధారిశంకరేణ యదా భస్మీకృతం మదనం ప్రతి తస్యభార్యా రతిదేవి యేవం విలపతి. ॥

శ్లో॥ తదిదం రతిపండితం త్వయా - స్వయమంగేషు మమేదమార్తవం।

ధ్రియతే కుసుమ ప్రసాధనం - తవతచ్చారు వపుర్నదృశ్యతే॥ 18 ॥

తా॥ హే రతి కుశల । త్వయా మమ అవయవేషుస్వయం విరచితం వాసంతం

పుష్పా భరణ మిదమవతిష్ఠతే । తవతత్ప్ర సాధనం సుందరంవపు:

పునర్నదృశ్యతే ॥ ఇతి॥

శ్లో॥ అహమేత్య పతంగం వర్మనా - పునరంగశ్రయణీ భవామితే।

చతురై స్స్రుహకామినీ జనై : ప్రియ - యావన్నవిలోభ్యసేదివి॥ 20 ॥

తా॥ యథా శలభ: దీపసిఖాయాం ప్రవిశ్య పంచత్వం ప్రాప్నోతి తథైవ అహమపి శలభ మార్గేణ అగ్ని ప్రవేశ మార్గేణ ఆగత్య పునరపితవోత్సం గవర్తినీ సంప్రత్యేవ భవిష్యామి ॥ ఇతి ॥ హేప్రియ! స్వర్గస్తై : చతురై అప్సరోగణైర్యావన్న ప్రలోభయిష్యసె। తావదహం తత్రాగమిష్యామి ।

శ్లో ॥ "క్వనుతేహృదయంగమ సఖా - కుసుమాయోజిత కార్ముకోమధుః
నఖలూగ్ర రుషాపినాకినా - గమితస్యా2 పి సుహృద్గతాంగతిం ॥ 24 ॥2

తా॥ హృద్యఃత వసఖా కుసుమైరా రచితం యో కార్ముక నిర్మాతా వసంతఃక్వాగతః అధవాసోపి తీవ్రకోపేన ఈశ్వరేణ మదనేన ప్రాప్తాంగతింనప్రాపితం: కిం? అపిచ ఆత్మబంధురివ స్థితాం స్వేయాంతి - కమాగతం వసంతకం దృష్ట్వా ఆత్మీయ సఖాజన దర్శన మాత్రేణ యథా దుస్సార్ధ్యదు: ఖితా: భవంతి జనా: ।

తథైవ వసంతకం దృష్ట్వా రతిదేవ్యపి యేవం సామాన్య । (సాధారణ) ।జనమివరోదతి।

శ్లో॥ " తమవేక్ష రురోదసాభృశం - స్తన సంభాధ మురోజఘ్నానచ।
స్వజనస్యహిదుఃఖ మగ్రతో - వివృతద్వార మివోప జాయతే ॥ 26॥

తా॥ సారతి । దేవి మన్మథస్య ఆత్మీయ మిత్రం దృష్ట్వా అత్యంతం దుఃఖితవతీ భవతి। స్తనౌసంబాధ్య ఉరోతాడితవతీచ। తథాహి స్వజనస్యాగ్రతో దుఃఖ వివృతమ పసారితం ద్వారమివ ఆవిర్భవతి:

శ్లో ॥" అయి సంప్రతి దేహి దర్శనం - స్మర పర్యుత్సుక ఏష మాధవః
దయితా స్వన వస్థితం నృణాం -నఖలు ప్రేమచలం సుహృజ్జనే॥ 27 ॥

తా॥ అయిస్మర అధునా దర్శనం దేహిమె । ఏషః వసంత స్త్వద్దర్శనోత్కంఠిత : వర్తతె। పురుషాణాం , దయితాసు ప్రేమ అస్థిరంభవతి। కింతు సఖాజనే స్థితం ప్రేమ అచలం భవతి। అపిచ చంద్రికా శశినాసహయాతి । సౌదామినిమేఘేనసవిలీయతే తథైవస్త్రియః పతివర్త్మగామిన్య : భవంతి। మమాపితదేవమార్గం
శరణ్యం భవతు। ఇతి ఏవం రతిదేవి వారంవారం విలపతి।

అత్ర మన్మథస్య సౌందర్య విషయే అనన్య
సాధారణో2 పి సాహస ప్రదర్శనేతు నకించి దూనోభవతి। కుత: శంకరస్యాపి మనశ్చలనం కుర్తుం ముద్యత ః అపిచ "పరోపకారార్థమిదం శరీరమితి మహాద్వాక్య మనుసృత్యైవలోక కళ్యాణార్థం ఆత్మానం సమర్పయతి।

యదా శంకరస్య అగ్నినేత్రేణ భస్మీ భూతస్యదేహస్య మదనస్య భార్యాయా: రతిదేవ్యా:ప్రార్థనాం పురస్కృత్య దయార్ద్రహృదయ:భక్తవత్సల: పినాకపాణి:పునరపి తస్య ప్రాణదానం కృత్వా తస్యపత్నీం సాంత్వయతి। అయీ రతిదేవీ। కింపిసీదసి తవ భర్తామదన: ఏతావత్పర్యంతమ ద్వితీయో మనోహరా। కార: మదన: అసీత్। అద్యప్రభృతి మదనుగ్రహత్ సోపి సర్వేషాం మనసి (హృదయేషు) నిరాకారతయా సజీవోభవతి। ఇతి నకింతు మనసిజాత ఇతి" "మనోజ" ఇతి సార్థికనా మ్నాప్రథితోభవతి। న అంగ: అనంగ: ఇతి తస్యనామ్నా ప్రసిద్ధో భవతి।

కించాస్య సహకార పరివార:ఏవం విధోభవతి। కలపుంస్కోకిల : నవచూత ప్రసవ: అలిపంక్తిరేవాస్యకార్ముక స్యగుణ: సఖావసంత: శుక: తస్యవాహనం , వికసిత పుష్పాణ్యేవాస్యబాణ:, తత్రాపి , "మల్లికా కేతకీ , చంపక , ఇత్యాదిసుగంధ విశిష్టసుమ బాణ: ఇతి ప్రసిద్ధ। శూరాణాం లోహమయ సునిశిత బాణ ప్రయోగో లోకే వర్తతే। కింతు అస్యమదనస్య బాణా: సుమబాణా ఏవ (భవంతి)। తైర్బాణైరేవ శంకరస్యాపి మనశ్చాపలమకరోత్।

ఏవం సంస్కృత సాహిత్యేమన్మథస్య స్వరూప స్వభావో అసీదితి మహాకవి కాలిదాసేన విరచిత కుమార సంభవం నామకావ్యే తృతీయతథా చతుర్థ। తృతీయ సర్గస్థైః శ్లోకై రనుమీ। యతే అపిచ కాలిదాస ప్రణీతం యత్ శాకుంతలమ్ నామ స్పుసిద్ధ దృశ్య కావ్యం (నాటకం) వర్తతే తాత్రాపి శకుంతలాయా: విరహవేదన మతీవ మనోహరతయా వర్ణిత- మస్తి ॥ అవధారయంతు భవద్భి : నిమ్న సూచిత కతిపయ శ్లోకై: జ్ఞేయం॥

శ్లో॥ తవకుసుమ శరత్వం శీతరస్మిత్వ మిందో। ర్వయమిద-మయదార్థం దృశ్యతేమద్విధేషు।

విసృజతి హిమగర్భైరగ్ని మిందుర్మయూఖై : స్త్వమపికుసుబాణవజ్ర సారీకరోషి। 3 ॥

ఓం

రికార్డింగుతేది | ఆకాశవాణి - ప్రసారమ్ | బ్రాడ్‌కాస్ట్

12-3-1991 | తేదీ: 15.3.1991

# " సంస్కృత సాహిత్యే మన్మథస్వరూప స్వభావః । ద్వితీయ భాగ ః ।

గత నవంబరు మాసె త్రయోవింశతి తమ దినాంకె కృత ఆకాశవాణీ అమర వాణ్యాం ప్రసంగానంతర – మంశ మధునా శ్రూయతాంభవద్భి:

సుభాషిత రత్నభాండాగారంనామ గ్రంథే షష్ఠమ ప్రకరణే నవరస విషయం ప్రతిపాదనసమయే మన్మథస్య స్వరూప స్వభావం ప్రతి సమ్యక్తయా కవినా వర్ణితమస్తి తద్యథా శ్రూయతాంమహ జనై:

విచిత్ర చరిత్రోస: కామ:

1. శ్లో॥ అనంగేనాబలాసంగా, జ్జితాయేన జగత్రయీ ।
సచిత్ర చరిత: కామ: సర్వకామప్రదోస్తువ: (1)

తా॥ యేన అనంగేన అబలానంగాత్ ఇయంజగత్రయీజితా స:కామోవ:సమస్తకామ ప్రదోభవత్వితి ప్రార్థయే॥

2. శ్లో॥ ఏకం వస్తు ద్విధాకర్తుం –బహవ: సంతి ధన్విన: ।
ధన్వీసమారవీవైకో – ద్వయోరైక్యంకరోతియ: (2)

తా॥ బహవోధన్విన: వస్తుమేకంద్విధాకర్తుం సమర్థా భవంతి॥ కింతుస: పుష్పధన్వా ఏకయేవ ద్వయోరైక్యం కర్తుం సమర్థః.

3 శ్లో॥ నకఠోరంనవాతీక్ష - మాయుధం పుష్పధన్వన: ।
తథాపిజితమేవాసీ – దమునా భువనత్రయం. (3)

తా॥ యత్పు ష్పధన్వన : ఆయుధమస్తి తత్నకఠోరంవర్తతేనవాతీక్ష్ణం।
తథాప్యమునామున్మ థేన(మదనేన) భువనత్రయంజితమస్తి।

4. శ్లో॥ కర్పూర ఇవదగ్ధోపి - శక్తిమాన్యోజనేజనే ।
నమోస్త్వవార్యవీర్యస్య -తస్మైమకరకేతవే । (4)

తా॥ పురాప్రసంగేశివస్యవహ్నినేత్రేణమదన: జ్వలత్కర్పూరఇవ దగ్ధశరీరో2 ప్యయం సర్వజనేషు శక్తి మాన్యోభవత్। తస్మాదవార్యవీర్యాయతస్మై మకరకేతవేనమోస్తు

5 శ్లో॥ భాణేష్వారోప్యగుణాన్విధాయ చాపంవియోగినీనయనే॥
స్వయమతనుర్జయతి - సుమాస్త్రో విచిత్రధానుష్క: (5)

తా॥ స: మదన: స్వయమతనురపిస్వచాపం గుణాన్వితం కృత్వాబాణే ష్వారోప్య
వియోగినీ జనే ప్రయోగంకృత్వా జగదేతజ్జ యతినామ । అత:స: సుమబాణ: విచిత్ర ధానుష్క : ఏవఖలు(5)

6. శ్లో॥ "జయతి మనసిజ: సుఖైకహేతుర్మిథున కులస్య వియోగినీనాంకఠోర:,....

తా॥ సుఖైకహేతురపిమనసిజ: నియోగినీనాం మిధునకులస్య కఠోరహృదయో భవతి॥

7. శ్లో॥ "శివశివహిశివేన పుష్పధన్వా - ప్రళయనటేన కిమిత్యకారి భస్మ ॥
సహిపునరుదితశ్ఛలాయ - లోకేసతుమణిమంత్రమహౌషధైరసాధ్య: (7)

తా॥ హే శివశివ। పుష్పధన్వ: ప్రళయనటేనశివేన భస్మ సాత్ కిమితి కృతా: । సో2పి పునరుదితస్సన్ ఛలంకర్తుముద్యత: । లోకేస్మిన్తం నివారయితుం మణి మంత్ర మహౌష ధైరసాధ్యమేవాభవత్

8. శ్లో॥ శంభోస్స్వయంభుహరయో -హరిణేక్షణానాం.
యేనా క్రియంతసతతంగృహకర్మదాసా॥

వాచామగోచరచరిత్ర విచిత్రితాయ

తస్మైనమోభగవతేకుసుమాయుధాయ ॥ 2 ।

తా॥ స్వయం హిలోకకర్తార: శివ: స్వయంభూర్బ్రహ్మా ఒవిష్ణురపియేనమదనేన స్త్రీణాం గృహకర్మాదాసా ఆ క్రియంత। వాచా మగోచరవిచిత్రా చరితాయతస్మై కుసుమాయు ధాయనమోనమ: । 12 ।

9. శ్లో॥ వక్షస్థలే వదన వామ శరీరభాగై: పుష్యంతియస్యవిభుతాం - పురుషస్త్రయోపి । సోయం జగత్రితయజిత్వర చాపధారీ , మార:

పరాన్ ప్రహరతీతినవిస్మయాయ । 13 ।

తా॥ ఉరస్థితే, వదనే, వామశరీర భాగై: అర్ధనారీశ్వర: శివ: ఇత్యర్థ :యస్యమదనస్యవిభుతాం పురుష త్రయోప్యపిపుంతి సోయంజగ త్రితయజిత్వరధ మర్దాది మదన: అస్మాన్ నప్రహరతీతివిస్మితం సభవతినామ॥

10 శ్లో॥ స్త్రీకాస్త్రసాధనవతాభవతామనోజ్ఞ: స్వైరంజగజ్జి తమనంగ తయాపిసర్వం స్యాచ్చేద్ధ్వవాన్ బహుశర: ప్రతిల బ్ధగాత్ర : కుర్యాస్తతో యదపికర్మకి యన్నజానే

తా॥ అల్పశస్త్రాణ్యప్యయంమన్మథ: అనంగతయాచస్వేచ్ఛయా సర్వంజగజ్జితో2 భవత్ ఉతయదిబహుశర: స్యాచ్చేత్ తర్హిప్రతి లబ్ధగా త్రస్సన్ కిన్నకరోతి? తతోయదపికర్మ కియన్నజానే ॥

11 శ్లో॥ హారోజలార్ద్ర వసనంనళినీదళాని । ప్రాలేయసీకరముచ స్తుహినాం శుభాస: యస్యేంధనాని సరసానిచచందనాని । నిర్వాణమేష్యతి కథంసుమనోభవాగ్ని: (15)

తా॥ యదిమనోభవాగ్ని : సుగంధ విశిష్టసుమనోహారహార: జలార్ద్రవసనం నళినీదళాని, ప్రాలేయసీకరముచ: తుహినాం శుభాస: యస్యమదనస్య న ర సా నిచ ఇంధనాని సకథం ననిర్వాణమేష్యతి ?

12 శ్లో॥ కులగురురబలానాం కేలిదీక్షాప్రధానే। పరమసుహృదనం గోరోహిణీవల్ల భస్య । అపికుసుమ పృషత్కై ర్దేవదైత్యేన్ద్ర జేతాజయతి సురత లీలానాటికా సూత్ర ధార:

తా॥ చంద్రస్యప్రథమ సుహృదనంగ: స్త్రీణాం యువతీనాం
రాసక్రీడాయాం దీక్షాప్రదానెకులగురుర్భవతి
అపిచకింవక్తవ్యమస్తి స: మదన: సురతలీలాయా: నాటకస్య సూత్రధార:
ఇతిఖ్యాత: ॥

13 శ్లో॥ హృదయతృణకుటీ దేదీప్యమానే - స్మరాగ్నా వుచితమనుచితం వావేత్తిక:
పండితో2పి ।కిముకువలయనేత్రా: సంతినోనాకనార్యస్త్రి దశ
పతిరహల్యాంతాపసీయత్సిషేవే॥

తా॥ స్మరాగ్ని నా హృదయమేవతృణగృహెదీప్య (దహ్య) । మానెసతికోపి పండిత : ఇదము చితంవా అనుచితమపినవేత్తి । కుత: నాకనార్యా: కువలయనేత్రా: బహవ: పంతితథాపి దేవేంద్ర : తాపసీం అహల్యాం కిమునోత్సిషేవే।

14 శ్లో॥ నగమ్యోమంత్రాణాంనచభవతి భైషజ్యవిషయే॥
నచాపి ప్రధ్వంసంవ్రజతి వివిధై: శాంతికశతై: ॥

తా॥ స: మదన: మంత్రాణాంచగమ్యోనభవతి । ఔషధోపచారైరపి వినాశంనవ్రజతి। అనేకశాంతిక శతకై రపినగమ్యో భవతి । భ్రమావేశాత్ 2అంగే స్మరా పస్మారోయం భృశం భ్రమయతి । ఘూర్ణయతిచ ।

15 శ్లో॥ దృజ్మన: సంగసంకల్పాత్ -జాగర: కృశతారతి : ।
హ్రీత్యాగోన్మాదమూర్ఛాంత - ఇత్యనంగదశాదశ ।15।

తా॥ నాయికానాయకయోర్యదాపరస్పరదృగ్గోచరంభవతి, తదారభ్యతయో: హృదయే మదన వికారం ప్రాదుర్భవతి । క్రమేణతద్భావావేశేన కృశత్వం ప్రాప్నువంతి, లజ్జాంత్య జంతి ఉన్మాదరోగేణ మూర్ఛితా: భవంతి॥

16 శ్లో॥ చంద్రశ్చండకరాయతే -మృదుగతిర్వాతోపివజ్రాయతే।

మాల్యంసూచికులాయతె - మలయజాలేప: స్ఫుల్లింగాయతే।

ఆలోకస్తి మిరాయతె - విధివశాత్ప్రాణోఽపి భారాయతే।

హహహంతప్రమాదవియోగసమయ:కల్పాంతకాలాయతే । 20 ।

తా॥ వికారిణాం మన: మదన: ఏవం ప్రేరయతి శీతలగుణవానపిచంద్ర: తీవ్రాతపతాపకారఇవభవతి, అపిచ ప్రచండ భాస్కర ఇవభాసతె। శనైర్గమనశీల: శీతలవాతో పి వజ్రాఘాత ప్రహారమివ పరిణమతి। సుగంధవిశిష్ఠ పుష్పమాలామాయా: స్పర్శోపిసూచి సమూహామివదృశ్యతే। మలయమారుత:విస్ఫుల్లింగా ఇవద్యోతతే ।నయనయోరంధకారమాచ్ఛాదయతి।

దైవో పహతేనతస్య ప్రాణోఽపి భారమివదృశ్యతేఽహహహంతధిగోస్తు ప్రమాదవియోగ జనిత సమయః కల్పాంతః కాలాయుతే నామ,ప్రళయుకాల మివభాసతే। ఏవంబాధాక్రాంతమనస్కా: భవంతిఖలు వియోగినీజన:

శ్లో॥ కాంతేత్యుత్పలలోచనేతి విపులశోణీభరేత్యుల్లసత్।

పీనోత్తుంగ పయోధరేతి, సుముఖాంభోజేతిసుభ్రూరితి।

దృష్ట్వా మాద్యతి మోదతేఽభిరమతేప్రస్తౌతి విద్వానపి

ప్రత్యక్షాశుచి పుత్రికాంస్త్రి యమహోకామస్యదుశ్చేష్టితం ।2।

అపిచ: "లీలాయై పరమైక్షవంధనురిషూన్బిభ్రత్ప్ర సూనాత్మన:

స్వచ్ఛందంరతివల్లభోపిజయతేత్త్రైలోక్య వీర:స్మర:

తా॥ అహో। మన్మథస్య దుశ్చేష్టితం కింవక్తవ్యమస్తి విద్వాంసమపి స్త్రీణాం - సౌందర్యమపకర్షతీతియత్కిముత అజ్ఞా నినాంపునరపి।

శ్లో॥ ఇక్షుర్ధన్వశరా: ప్రసూనవితతిర్భృంగావళీ సింజినీ

యస్యాజ్ఞావశవర్తిన: ప్రమనసోనిర్వ్యష్టరాష్ట్రాదయ:

యద్బాణైహితావిరించిమురజిన్ మృత్యుంజయేంద్రాదయో॥

వ్యాప్తాశేషముఖా ఇవత్రిభువనం పాయాదజేయస్మర: ।23।

తా॥ [illegible]ఇక్షురేవధను: ప్రసూనవితతిరేవ శరా: అపిచి యస్యభృంగావలీ సింజనీ వర్తతే. [illegible] ప్రమసస: నిర్వష్టరాత్రాద్రాదయ: తస్యాజ్ఞావర్తిన: భవంతి। యస్యబాణాపిహితా:

బ్రహ్మ, విష్ణు మహేశ్వర: దేవేంద్రా దయో2పి అశేషముఖా ఇవవ్యాప్తా అజేయ2:

స్మర:త్రిభువనం పాయాత్ । 24 ।

శ్లో॥ పూర్వేప్రమథనాథస్య - వహ్నౌపావకలోచన:

పశ్చిమేవామదేవశ్చ - వాయవ్యేకామసంహర:

ఉత్తరేచవిరూపాక్ష: –ఈశాన్యేశ్వరస్తథా

ఆకాశేవ్యోమకేశశ్చ - పాతాళేత్రిజగత్పతి:

ఏవమీశ్వరస్యనామ్నాసహ " కామస్యవామాప్యత్రోట్టంకింతమస్తి ।

యథారామస్య నామ్నాసహ, రావణ స్యాపి నామశ్శ్రూయతేతథైవ అత్ర మన్మథ స్యాపినామదృశ్యతే ।ఇతి । అలమతిప్రసంగేన।

"ఏవం సంస్కృత సాహిత్యే మన్మథస్య స్వరూప స్వభావ: వర్ణితమస్తి

"శివమ్ భూయాత్ "

ఓం శాంతి: శాంతి: శాంతి: శాంతి: రస్తు

పం॥ రాచవీర దేవర తీర్థం యం.ఓ.యల్

ఇం.నెం॥౩౬-3-139, కాచిగూడా,

హైద్రాబాదు. 500027

ఆకాశవాణి ప్రసంగం

# కలికాల ప్రభావము

సంస్కృత పండితులు సాహిత్యరంగమున అనేకరకములైన ప్రక్రియలను గురించి సంస్కృత భాషలో (వాఙ్మయమున) కావ్య-నాటక-కాదంబరి, కథానికల గ్రంథరాజము లను గ్రథించిభావితరములవారికందించి యశః కాయులై ఎట్లు విరాజిల్లినారో అట్లె కలికాల ప్రభావమును గురించి గూడా సూటిగా, చక్కగా తమ శ్రోతలహృదయముల నాకట్టుకునేలా కొన్ని సత్యాంశములనూ ఊహించి విపులముగా వివరించియున్నారు. మచ్చునకు మాత్రమే నేనిట కొన్నింటిని వినిపించుచున్నాను.

1. పరాన్నేవ ముఖందగ్ధం
   హస్తౌగగ్దౌప్రతిగృహాత్।
   పరస్త్రీభి : మనోదగ్ధం
   కుతః శాపః కలౌయుగే॥

పరుల అన్నమును భుజించుటచేత వాక్శక్తి నశించినది. పరుల దానమును గ్రహించుటచేత హస్తపరుషమహత్వము తగ్గినది. పరస్త్రీల ముఖ సౌందర్యములను దుష్టబుద్ధితో అవలోకించడంచేత మనస్సు భ్రష్టమైనది. ఇకపోతే మానవులకు శాపశక్తి యెక్కడున్నది? అది ఈ కాలములో బొత్తిగా లోపించినదని దీని తాత్పర్యము.

2. సీదంతిసంతో విలసంతిసంతః పుత్రామ్రియంతే జనకశ్చిరాయుః
   పరేషు మైత్రిస్వజేషువైరం, పశ్యంతులోకా కలికౌతుకాని:

ఈ కలికాలప్రభావము చాలా విచిత్రంగా ఉన్నది. సత్పురుషులైనవారు దుష్టుల దురాచరములను జూడలేక బాధపడుచున్నారు. దురాచారములను చూచి దుర్గుణములకు పరులు సంతోషించుచున్నారు. తనకు బుట్టిన కుమారులు తమముందే

మృతినొందుచున్నారు. తండ్రులు దీర్ఘాష్యులై బ్రతికి యున్నారు. యిది యెంతటి దారుణమైన విషయమో గ్రహించుట ఆవశ్యకము. సంతానహీనులైనవారు తమ దుర్భర సంసారజీవితమును కష్టముగా సాధించుచున్నారు. ఒక వ్యక్తి , ఒకే కుటుంబమునకు సంబంధించి యున్నను ఆదియేవగించుకొని ఇతరులతో మైత్రిని గలిగియుండి స్వజనమును ద్వేషించుట జరుగుచున్నది. యిది విచిత్రమైన విషయమేగదా।

3 సంత। స్త్వాపినసంతి, సంతి యదివా దు:ఖేనజీవంతితే।

పిద్వాంసోపినసంతి, పంతియదివా మాత్సర్యయుక్తాశ్చతే।

రాజానోపినసంతి, సంతియదివాలోభాధనాగ్రాహిణో

దాతారోపినసంతి, సంతియదివా సేవానుకూల : కలౌ।

ఈ కలియుగమునందు సత్పురుషులను వారు లేనేలేరు. ఒకవేళ యెక్కడో ఒకరున్ననూ వారు ఈ కలియుగ ధూర్తులబాధలను భరించలేక ఎక్కడో కొండ గుహలయందుండి పరమాత్ముని ధ్యానమునందు నిమగ్నులై అతీవదు:ఖముతో తమ బ్రతుకులను వెలిబుచ్చున్నారు. సరియైనయోగ్యతగల పరిపూర్ణ విజ్ఞాన సంపన్నులు లేనేలేరు. ఒకవేళ ఉన్నను అట్టివారు మాత్సార్యాది దుర్గుణములతో కూడి యున్నారు. రాజులు హృదయపూర్వకముగా తమ సంతతివలే ప్రజల హృదయములను రంజింపజేసి దేశమును సుసంపన్నముగా జేసి ప్రజలను పరిపాలించేవారు లేనేలేరు. ఒకవేళ అట్టి వారున్నారనుకొన్నను వారు ధనలోభముచేత ప్రజలపై లేనిపోని పన్నుల భారాన్ని విధించి ప్రజలను నీటి జలగలవలె వారిని పీడించేవారే ఉన్నారు. అట్లే దానపరులుగూడా లేరు ఒకవేళ అట్టి వారున్నను ప్రజలచేత యేదో విధముగా ప్రొద్దస్తమానము తమకు ఊడిగమును జేయించుకొనే వారే ఉన్నారు. కనుక యిదంత కలికాల ప్రభావమే గదా!

4. నదేవే దేవత్వం కపటవటవ : స్తాపస జనా:

జనేమిథ్యావాది విరళతరవృష్టిర్జలధర:॥

ప్రసంగోపీచానాం అవనిపతయో దుష్టమనసో

జనా: భ్రష్టానష్టా అహ (అహ) కలికాల: ప్రభవతి॥

మరియు కలికాల ప్రభావము చేత దేవుడియందు విశ్వాసము లేనందున ఆ దేవుడు గూడ వారిపట్ల తన ప్రభావాన్ని కోల్పోయి యున్నాడు, బ్రహ్మచారుల కపట సన్యాసులుగా ప్రజలు భావించుచున్నారు. జనులుచాలామట్టుకు అసత్యములనే ఆదరించి పలుకుచున్నారు. కనుకనే అతివృష్టి అనావృష్టి రూపముతో మేఘములు వర్షమును గురిపించుచున్నవి. అల్పజ్ఞుల మాటలధికమగుటచేత ప్రజలట్టివారి మాటలేనే శ్రద్ధగా వింటూ వుంటారు. రాజులు దుష్ట మనస్కులుగల వారై యున్నారు. ఆ కారణముచేతనే ప్రజలు భ్రష్టుల పథములననుసరించి నష్టపోవుచున్నారు. ఏమివిచిత్రము గదా! కలికాల ప్రభావము.

5. నిర్వీర్యాపృథ్వీ రౌషధిరసా:

నీచామహత్యంగతా:

భూపాలానిజకర్మ ధర్మ రహితా:

విప్రాకుమార్గైరతా:!

బర్యాభర్త విరోధినీ పరరతా:

పుత్రా : పితృద్వేషిణో।

హాకష్టంఖులువర్తతే కలియుగే ధన్యానరా: యేమృతా: ॥

కలికాల ప్రభావం వలనపృథ్వి నిస్సారమైనది (బలహీనమైనది) ఓషధులు తమ ప్రభావాన్ని కోల్పోయినవి, అల్పుల మాటలు గొప్పవిగా పరిగణింపబడుచున్నవి. రాజాలు రారాజులు తమ ధర్మములును (కర్తవ్యకర్మములను నిర్లక్ష్యము చేసి యున్నారు. భార్యలు భర్తలకు యెదురు దిరిగి మాట్లాడుతున్నారు. పరుల యందాసక్తి గలిగియున్నారు. విప్రులు చెడుమార్గ ప్రవర్తకులై యున్నారు.

ఇట్లు కవి ప్రణీతంబులైన శ్లోకములలో కొన్ని వాస్తవసంఘటనలు ఈ కలియుగము నందు జరగుచున్నవనుటలో సందేహము లేదు, పై శ్లోకములను ఎవరినో ఏ వ్యక్తినో విమర్శించి చెప్పినవి గావు యివి కేవలము కవి ఊహాజనితములైనవిగా విన్నవించాను.

(సం),

పెద్దమఠము రాజవీరదేవర ఎమ్.ఓ.ఎల్.

ఇంటి నెం. 3-3-139

కాచీగూడ, నెహ్రూహైస్కూలు వద్ద, హైదరాబాద్ - 500 027

అథ అపర కాదంబర్యాం విశిష్య పరిలక్ష్య మాణః తద్రచనా గుణ విశేషః తస్య భాషా పాండిత్యం అస్తియేన అసౌ అప్రసిద్ధాన్ క్లిష్టార్థాంశ్చ శబ్దాన్ వ్యవజహ్రే।

ఏతస్మాత్ శేష బహులత్వాచ్చ కృతి : అస్య విద్య ట్టీకాం అంతరాదురవగాహయేవ బాణకృతిం ఆధునికం సాహిత్య సిద్ధాంతతులాం ఆరోప్య మేతః దోషం ఆలోకయన్ లోకః పాశ్చాత్యం కటుకిల ఆలోచయతి రచయితారం ఏతచ్చతన్మతేషు అనూది తచరం యత్ బాణ స్యగద్యం ఖలుతద్భారతీయం అరణ్యాం నామ యత్రషు పాచ్ఛేదం వినామార్గేన సులభః యత్రచ బహవః అప్రతీత శబ్దరూపాః దందశూకాః తత్ర ప్రవివిక్షూన్ ప్రతీక్షమాణాఃని భఃతంస్థితాః ఇతి॥

✿✿✿✿✿

# బాణకవేః సాహిత్యిక గుణాః

సాహిత్య శాస్త్ర దృష్ట్యా కాదంబర్యాః ప్రవేశః కథాసు హర్ష చరిత్రస్య ఆఖ్యాయికాసు ఉచితః। కాదంబరీతుకావ్యగుణైః హర్ష చరితాదుత్కృష్యతరాంతే। కాదంబరీ మహాశ్వేత యోః అనురాగకథయోః యాదృశః నిపుణః పరస్పర గుంఫః ఇహ అవలోక్యతే తాదృశః అన్యభాషానుకేమచిదేవ గ్రంథేషు ఉపలభ్యతే। సంస్కృతె తు గ్రంథాంతరెక్వచిదపి నైవ।

సత్యామపి కాదంబరీ రచనాయాంగద్యరూపాయాంఅస్యాః రస పూర్ణత్వాత్ అలంకార బహులత్వాచ్చ ఏషా భారతీయాలంకార శాస్త్రిభిః కావ్యం ఇత్యభిదీయతే। రసశ్చ అంగీ ఇహ శృంగారః యస్య దశానామవిదశానాం అపూర్వంఖలు నిబంధనం కవినా అత్రయథా క్రమం కృతం। నహి అస్య పూర్వవర్తినావా పరవర్తినావా కేనచిత్ అపి కవినా మృతి ర్నామ కామస్య దశమీ దశాని బద్ధా। బత అనేనతుసా2పి సకల సహృదయ హృదయ హారిణ్యా రీత్యానిబద్ధ్యనిదర్శితా। అంగరసేషు కరుణద్భుతౌ ప్రధానౌ యౌనైకత్ర అత్రఅను భూయేతే। అర్థాలంకారేషు శ్లేషస్య శబ్దాలంకారేషుచ అను ప్రాసస్య బహులః ప్రయోగః దృశ్య తే। కాదంబర్యాం ప్రయుక్తాః యావదలంకారాః అత్ర పరి సంఖ్యాతుంనశక్యాః యత్సత్యం సంస్కృత కావ్య జగతి కృతి తమేషు కృతి కారేషు అన్యతమః కాదంబరీ కారః ఇతికోవిదాః కథయంతి। తథాచఉక్తంతం విషయీ కృత్య గోవర్ధనా చార్యేణః-

"జాతాశిఖండినీ ప్రాక్ యథా శిఖండీ, తథావగచ్ఛామి ప్రాగల్భ్య మధిక మాప్తుంబాణీ బాణో బభూవేతి। ఇతి॥

తస్య కావ్యగుణాన్ ఉపశ్లోకతయాధర్మ దాసేనా పి అభిహితం

శ్లో॥ "రుచిర స్వరవర్ణపదారసభావవతీజగన్ మనోహరతి।

తత్కిం? తరుణీ నహినహి బాణీ బాణస్య మధుర శీలస్య ఇతి॥ నకేవలం హ్యేతా వదేవ జయదేవేనతు" హృదయవసతిః పంచబాణస్తు బాణః, ఇత్యపి ఉదితం। అన్యే2పిచసాహిత్య విమర్శినః (భ) మనీషిణః వివిధాభిః విధాభిః బాణస్యరచనా గుణాన్ ప్రాశంసిషుః॥ ప్రాకృతిక పర్యవేక్షణ పట్వీచతీక్ష్ణా దృష్టిః స్వైరం దూరవిహారిణీ హీరిణీ కావ్య ప్రతిభాచనిభాల్యతే। ఉత్తమానాం ఇవనీచానా మపి పాత్రాణాం వ్యక్తిః విశదం వ్యక్తీకృతా కాదంబరీకృతా। నాయికోపనాయికయోః ప్రీ పరిగతః అనురాగః తేషాం పరస్పర ప్రీత్యాః అవ్యభిచారితా చేత్యాదికస్య కృత్స్నస్య వర్ణనం అతీవ ఉదారం। తథాహి అవ్యాజ ప్రణయినః ప్రాణత్యాగోవరం నతుప్రియా విరాగః॥ హిమవదచ్ఛోదతడాగాదినానాప్రకృతి పదార్థానాం చిత్ర విచిత్ర వర్ణనైః కవేః వాస్తవికః కావ్య ప్రకర్షః ప్రకాశ్యతే। క్వచాడంబర

విపులాః విభవ విలాసినో వసుధాధిపాఃక్వచశాంతి బహులాః విపిననివాసినోమునయః ఇతి శైషమ్యం అపినమ్యక్నిరూపయత్ బాణః నివర్ణన ప్రస్తావేషు అస్యప్రతిభాయాః యావత్ వస్తు స్పృక్త్వాత్ "బాణోచ్ఛిష్టంజగత్ సర్వం" బాణకః ప్రస్పృతః

అథ అపరః కాదం బర్యాం విశిష్య పరిలక్ష్యమాణః తద్రచనా గుణవిశేషః తస్య భాషా పాండిత్యం అస్తియేన అసౌ అప్రసిద్ధాన్ క్లిష్టార్థాంశ్చ శబ్దాన్ వ్యవజహ్రే । ఏతస్మాత్ శేష బహులత్వాచ్చ కృతిః అస్య విద్వట్టీకాం అంతరాదురవగాహయేవ। బాణకృతిం అధునికీం సాహిత్య సిద్ధాంతతులాం ఆరోప్యయేత ద్దోషం ఆలోకయన్ లోకః పాశ్చాత్యః కటుకిల ఆలోచయతి రచయితారం। ఏతచ్చతన్మతేషు అనుదితచరం, యత్ బాణ స్యగద్యంఖలుతర్భారతీయం అరణ్యంనామ యత్రరసపోచ్ఛేదం వినామర్గోన సులభః యత్రచబహవః అప్రతీత శబ్దరూపాః దందశూ కాః తత్ర ప్రవివిక్షూన్ ప్రతీక్షమాణాఃని భృతం స్థితాః ఇతి॥

కాదంబర్యాం, యథోచిత, ప్రత్యంగ పరిపోషస్య అభావోదృశ్యతే। నహికిమపి ప్రకరణం కవిః తావత్ సమాపయతియావత్. తత్ర వక్యయాంతర లేశశేషమపిపశ్యతి। తథాహి - అస్తి ఉజ్జయినీ నామనగరీ, ఇతిసాధారణే అర్థెవివక్షతె"విశేషణేన విశేణె విశేషితె , విశేషిత విశేషణం పునః విశేషణాంతరేణ విశేష్యతే।- తదిత్థం విశేషణ సోపానపరంపరా పృష్ఠద్వయం। సమాక్రమ్య అనధిమధిగచ్ఛతి। క్వచిత్ క్వచిత్ దైర్ఘేణ ఏక సమగ్ర పంక్తిం అపి అతివర్తమానేన సమాసేన, కేవలం ఏకం విశేషణ పదం ఉత్పాద్యతే। చంద్రపీడాయ కృతః శుక నాసోపదేశః సప్త పృష్ఠాని వ్యాప్నోతి। ఉపదేశోఽయంతావత్ నైవ ఉపసంహ్రియతె, యావత్ సర్వసంభవ విధాభిః అభినవవయసః రాజకుమారస్యహృదయేలబ్దాస్ప దోనసంపాద్యతె । మహాంస్తుబాణస్య శైల్యా : ఏషవిశేషః యత్ యథా విషయం ఏషా విపరివర్తతె। తస్మాత్ రచనాయాం అస్యబహూనిస్తులాని కలాని వ్యక్తార్థాని చవిలోక్యంతె॥

కాదంబరీకథాయాః ఉద్గమమూలంః- కాదంబరీ కథా వస్తునః సాధారణం బాహ్యస్వరూపం సోమదేవేన (క్రీస్తస్య ఏకాదశ శతకోద్భవేన) అరచితె కథా సరిత్సాగరే సముపల